

ΜΑΪΟΣ 2021

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΕ
ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ - Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ
ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟ
ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ**

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΑΥΡΙΔΟΥ

ΜΑΪΟΣ 2021

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΕ
ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΚΡΙΣΗΣ - Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ
ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟ
ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Τμήμα Ευρωπαϊκής
Πολιτικής και Διακυβέρνησης στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΑΥΡΙΔΟΥ

ΜΑΪΟΣ 2021

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Παναγιώτα Μαυρίδου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο *«Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περιόδους κρίσης - Η εσωτερική δυναμική της διαχείρισης κρίσεων και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης»*, αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

Παναγιώτα Μαυρίδου

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Παναγιώτα Μαυρίδου, 2021**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: Παναγιώτα Μαυρίδου

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: *Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περιόδους κρίσης
- Η εσωτερική δυναμική της διαχείρισης κρίσεων και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση
εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις
..... [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής
Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα,
υπογραφή]

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση κλήθηκε να αντιμετωπίσει από τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας μια σειρά απειλητικών κρίσεων για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, όντας σε μεγάλο βαθμό θεσμικά απροετοίμαστη. Υπό την εντύπωση μιας μόνιμης κατάστασης διαχείρισης κρίσεων, η Ένωση είχε να διαχειριστεί σε σύντομο χρονικό διάστημα την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση της Ευρωζώνης, το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο, την πρωτοφανή αποχώρηση ενός κράτους μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την τρέχουσα κρίση της πανδημίας του κορωνοϊού. Μπορεί σε πολλές των περιπτώσεων η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ευρωπαϊκή πολιτική διακυβέρνησης εν τέλη να μην κατάφεραν να επιλύσουν μακροπρόθεσμα όλες τις προκλήσεις, προσπάθησε ωστόσο, να αναπτύξει ένα δίκτυο διαδικασιών, με στόχο την δημιουργία μιας κοινής γραμμής αντιμετώπισης, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, περιορίζοντας ταυτόχρονα όσο το δυνατόν περισσότερο τις επικείμενες επιπτώσεις.

Στην προσπάθεια διαχείρισης των διάφορων προκλήσεων, αναπτύχθηκαν νέοι μηχανισμοί και εργαλεία αντιμετώπισης των απειλών, ενώ σημειώθηκαν και σημαντικές μεταρρυθμίσεις των ήδη υπάρχων ευρωπαϊκών θεσμών. Οι συνεχόμενες προκλήσεις έφεραν αποσπασματικές ενέργειες ενώ έδειξαν σε μεγάλο βαθμό τον διακυβερνητικό χαρακτήρα των κρατών μελών εν όψη των διαπραγματεύσεων, ενώ τόνισαν και την έλλειψη αλληλεγγύης μεταξύ των χωρών.

Υπό το πρίσμα των προαναφερόμενων χαρακτηριστικών, η παρούσα διπλωματική εργασία αναλύει τέσσερις βασικές κρίσεις των τελευταίων δέκα ετών και αναζητά μοτίβα στην αντιμετώπιση και διαχείριση των κρίσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προσπαθώντας ταυτόχρονα να εξαχθούν συμπεράσματα για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσα από την εσωτερική δυναμική της διαχείρισης των ευρωπαϊκών κρίσεων. Στο πλαίσιο μιας συγκριτικής ανάλυσης των κρίσεων, αναλύονται τόσο η ταχύτητα ανταπόκρισης και οι εμπλεκόμενοι δρώντες κατά την διαχείριση, όσο και τα εργαλεία αντιμετώπισης και τα ανακύπτοντα εμπόδια. Εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορέσει να διαχειριστεί αποτελεσματικά τις οποίες κρίσεις, δεν θα μπορέσει μελλοντικά να επιτευχθεί το όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, διότι θα υπάρχουν μελανά σημεία τα οποία πάντα θα αιωρούνται. Η εκπόνηση της μεταπτυχιακής διατριβής γίνεται μέσω μιας βιβλιογραφικής ανασκόπησης, αποτελούμενη από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές και επίσημα ευρωπαϊκά έγγραφα.

Λέξεις κλειδιά: διαχείριση κρίσεων, οικονομική κρίση, μεταναστευτικό, προσφυγικό, Brexit, Covid-19, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Abstract

The European Union has been called upon since the beginning of the last decade to face a series of threatening crises for the European edifice, being largely institutionally unprepared. Under the impression of a permanent crisis management situation, the Union was able to manage in a short time the European economic crisis of the Eurozone, the migration and refugee phenomenon, the unprecedented withdrawal of a Member State from the European Union and the current crisis of the Covid-19 pandemic. In many cases, the European Union and European governance policy may not have been able to meet all the challenges in the long run, but it has tried to develop a network of procedures to work out a common line of cooperation with the member states, while limiting the impending effects as much as possible. In an effort to manage the various challenges, new mechanisms and tools for dealing with threats have been developed, and significant reforms of existing European institutions have taken place. The ongoing challenges have been fragmented and have shown to a large extent the intergovernmental nature of the member states in the face of the negotiations, while also highlighting the lack of solidarity between the countries. In the light of the above, this dissertation analyzes four key crises of the last ten years and seeks patterns in dealing with and managing crises at European level, while seeking to draw conclusions about the future of European integration through its internal dynamics of the European crises management. In the context of a comparative analysis of crises, both the speed of response and the actors involved in management are analyzed, as well as the coping tools and the obstacles that arise. If the European Union cannot manage the various crises effectively, it will not be able to achieve the vision of European integration in the future, because there will be black spots that will always hover. The elaboration of the master's thesis is done through a bibliographic review, consisting of primary and secondary sources and official European documents.

Keywords: crisis management, financial crisis, immigration, refugees, Brexit, Covid-19, European integration

Ευχαριστίες

Ευχαριστήσω θερμά όλους του καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για την ενεργή συμβολή τους, στο να διαμορφώσω μια ολοκληρωμένη εικόνα στο πεδίο της διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέπων καθηγητή μου, κο. Λιαργκόβα Παναγιώτη, για τις πολύτιμες συμβουλές κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου και ιδιαίτερα στους γονείς μου, για την αμέριστη στήριξη, την ηθική συμπαράσταση και την κατανόηση τους καθ' όλη την ακαδημαϊκή μου πορεία, οι οποίοι πάντα μου συμπαραστέκονται και μου δίνουν το έναυσμα σε κάθε μου βήμα και εγχείρημα.

Αφιέρωση

Αφιερωμένη στους γονείς μου, Κωνσταντίνο και Αργυρούλα, οι οποίοι με στήριξαν καθ' όλη την διάρκεια της ακαδημαϊκής μου πορείας και πάντα πιστεύουν στις ικανότητες μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ενότητα Α: Εισαγωγή και Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	XII
1. Εισαγωγή.....	14
2. Ο ορισμός της έννοιας “κρίσης“	15
3. Η διαδικασία και τα στάδια της διαχείρισης κρίσεων.....	17
4. Οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	19
5. Ο στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	21
6. Νεολειτουργισμός vs. Διακυβερνητισμός.....	22
 Ενότητα Β: Κύριο Μέρος.....	25
Κεφάλαιο 1: Η οικονομική κρίση της Ευρωζώνης	25
1.1 Η ιστορική εξέλιξη της κοινής οικονομικής και νομισματικής πολιτικής	25
1.2 Άριστες νομισματικές περιοχές vs. δομικές ελλείψεις της ΟΝΕ	27
1.3 Τα εργαλεία αντιμετώπισης της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους	30
 Κεφάλαιο 2: Η μεταναστευτική και προσφυγική κρίση στην ΕΕ.....	36
2.1 Οι προκλήσεις και η διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών.....	36
2.2 Διαχείριση εντός της ΕΕ.....	38
2.3 Δράσεις στα σύνορα της ΕΕ.....	40
2.4 Δράσεις εκτός ΕΕ	43
 Κεφάλαιο 3: Το “Brexit“.....	45
3.1 Μια κρίση εμπιστοσύνης και νομιμότητας – Το χρονικό της αποχώρησης.....	45
3.2 Οι διαπραγματεύσεις ΕΕ - Ηνωμένου Βασιλείου.....	47
 Κεφάλαιο 4: Η πανδημία του Κορωνοϊού.....	51
4.1 Κίνδυνος μιας νέας ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης;	51
4.2 Οι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί αντιμετώπισης της πανδημίας	53

Κεφάλαιο 5: Το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης	58
5.1 Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση υπό την σκιά των κρίσεων.....	58
Συμπεράσματα.....	63
Βιβλιογραφία.....	64

Πίνακας 1: Το χρονοδιάγραμμα διαχείρισης κρίσεων;.....	18
Πίνακας 2: Συγκριτική ανάλυση Νεολειτουργισμού και Διακυβερνητισμού;	24
Πίνακας 3: Χρονοδιάγραμμα Αποχώρησης;.....	51
Πίνακας 4: Συγκριτική Ανάλυση των Κρίσεων της ΕΕ.....	62

Πίνακας βραχυγραφιών

EFSM: Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

EMS: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας
ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΣ: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
ΗΒ: Ηνωμένο Βασίλειο
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
ΟΝΕ: Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΛΕΕ: Συνθήκη για την Λειτουργία της ΕΕ
ΧΕΑΔ: Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης

Ενότητα Α: Εισαγωγή και Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

1. Εισαγωγή

Πως διαχειρίστηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) τις διάφορες ενδογενείς και εξωγενείς προκλήσεις; Ποιο θα είναι το μέλλον της ΕΕ ενόψει των πολλαπλών κρίσεων; - Συχνές ερωτήσεις, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο πολλών και σύνθετων συζητήσεων. Ακόμη και κατά την αξιολόγηση της εξέλιξης του ευρωπαϊκού σχεδίου μέχρι σήμερα, οι απόψεις δίστανται. Παρά τις επιτυχίες και τη δυναμική ανάπτυξη, τα σημάδια μιας βαθύτερης κρίσης έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Οι αιτίες βρίσκονται αφενός στα διαρθρωτικά προβλήματα της ΕΕ, αφετέρου μπορούν να εντοπιστούν και στο μεταβαλλόμενο τοπίο, τόσο του ευρωπαϊκού όσο και του παγκόσμιου πολιτικού πλαισίου.

Ο όρος της κρίσης χρησιμοποιείται συχνά χωρίς να προσδιορίζεται ή να περιγράφεται ακριβώς αυτό που χαρακτηρίζει μια κατάσταση ως κρίσιμη. Μια κρίση χαρακτηρίζεται συνήθως ως οξεία απειλή για τις κεντρικές αξίες ή τα κεντρικά συστήματα, ενώ φέρνει μεγάλη αβεβαιότητα και απαιτεί γρήγορη αντίδραση. Οι κρίσεις συνήθως συμβαίνουν τόσο ξαφνικά και με απροσδόκητη ταχύτητα που δεν υπάρχει διαδικασία αντιμετώπισης του προβλήματος, προκαλώντας πολλές φορές καταστροφικές συνέπειες. Σε αυτό το πλαίσιο, οι απειλούμενοι δράντες βλέπουν τον εαυτό τους εκτεθειμένο απέναντι σε μια κατάσταση, κατά την οποία πρέπει να ληφθούν άμεσα κρίσιμες και σημαντικές αποφάσεις, χωρίς ωστόσο, να είναι γνωστές εκ των προτέρων οι ακριβείς συνέπειες. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι κρίσεις διαθέτουν την ιδιαιτερότητα του διακρατικού χαρακτήρα. Με αυτόν τον τρόπο επηρεάζονται άμεσα περισσότερα από ένα κράτη μέλη. Αυτή η διακρατική διάσταση είναι εν μέρει το αποτέλεσμα τόσο των προσπαθειών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όσο και των επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών της ΕΕ. Παρά την έντονη αλληλεξάρτηση των χωρών και την αναγκαιότητα εύρεσης κοινών λύσεων κατά την ευρωπαϊκή αντιμετώπιση των κρίσεων, η λήψη αποφάσεων και οι στρατηγικές που ακολουθούσαν τα κράτη μέλη έκρυβαν σε μεγάλο βαθμό ένα διακυβερνητικό υπόβαθρο.

Ρίχνοντας μια ματιά στο ευρωπαϊκό χρονοδιάγραμμα της τελευταία δεκαετίας, μπορεί κανείς να εντοπίσει, ότι οι υπεύθυνοι χάραξης της ευρωπαϊκής πολιτικής, ήρθαν αντιμέτωποι με μια σειρά σοβαρών προκλήσεων για την ύπαρξη του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό δεν έχουν επιλυθεί πλήρως και με τις επιπτώσεις των κρίσεων να παραμένουν βαθιά χαραγμένες στο εσωτερικό της Ένωσης.

Σκοπός την παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αναλύσει τόσο την πολιτική της ΕΕ σε περιόδους κρίσης, όσο και να βγάλει συμπεράσματα για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εξετάζοντας την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση, την μεταναστευτική και προσφυγική κρίση, το λεγόμενο Brexit και την τρέχουσα υγειονομική κρίση της πανδημίας του κορωνοϊού.

Η μεθοδολογία στην οποία βασίζεται η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Χρησιμοποιήθηκαν βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές, όπως επιστημονικά άρθρα, εφημερίδες, νομοθετικοί κανονισμοί, ευρωπαϊκές συνθήκες και κάποια στατιστικά στοιχεία, αναφορικά με την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση, την διαχείριση του μεταναστευτικού και προσφυγικού φαινομένου, την αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΕ και την επίκαιρη αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης του κορωνοϊού. Η εργασία αποτελείται από πέντε βασικά κεφάλαια, όπου σε κάθε κεφάλαιο αναλύεται όλο το φάσμα, από τα κεντρικά αίτια μέχρι την διαχείριση και την αντιμετώπιση της κρίσης από την ΕΕ. Η τελευταία ενότητα εξετάζει το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, υπό το πρίσμα των κρίσεων που αναλύθηκαν προηγουμένως, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιείται και μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των κρίσεων, εν όψη της ταχύτητας αντίδρασης, τους εμπλεκόμενους δρώντες, τα εργαλεία αντιμετώπισης και τα ανακύπτοντα εμπόδια κατά την διαχείριση των εν λόγω κρίσεων από την ΕΕ. Για λόγους εν συντομίας εξετάζονται στην παρούσα διπλωματική εργασία τα κυριότερα γεγονότα και εργαλεία διαχείρισης των τεσσάρων ευρωπαϊκών κρίσεων. Κατά συνέπεια, η ανάλυση δεν παρέχει πλήρη επισκόπηση όλων των μέτρων της ΕΕ που σχετίζονται με την διαχείριση των τεσσάρων κρίσεων.

2. Ο ορισμός της έννοιας “κρίσης”

Η λέξη «κρίση» έχει τις ετυμολογικές της ρίζες στην ελληνική γλώσσα και αναφέρεται σε πρώτο πλάνο σε ένα σημείο καμπής ή μια αποφασιστική φάση της ανάπτυξης μιας εταιρείας, ενός δρώντα ή μιας ένωσης.¹ Οι κρίσεις είναι γεγονότα που συμβαίνουν ξαφνικά ή απροσδόκητα, ενώ αν υπάρξει άμεση αντίδραση υπάρχουν πολλές πιθανότητες επιβίωσης και

¹ Boin, Arjen et al. (2017), p.24

αποτελεσματικής αντιμετώπισης. Τέτοιες καταστάσεις προκαλούνται συνήθως από δομικά και οργανωτικά ελλείμματα, ενώ οι καταστροφές προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον.² Οι ξαφνικές κρίσεις μπορεί να έχουν ενδογενείς ή εξωγενείς αιτίες. Δεδομένου ότι εμφανίζονται απότομα και απροσδόκητα, τίθεται ως ζήτημα ο παράγοντας της προβλεψιμότητας τους. Σε περίπτωση ενδογενών αιτιών υπάρχει μεγαλύτερη προβλεψιμότητα. Επομένως, σε αυτήν την περίπτωση, η ανακάλυψη των αιτιών της κρίσης από ελλείψεις εσωτερικών διαδικασιών και δομών θα είναι πιο πιθανή, ενώ παράλληλα η διαχείριση θα είναι πιο απαιτητική.³ Ο όρος της κρίσης συνδέεται συχνά με μια κατάσταση ανεπιθύμητη και απροσδόκητη, η οποία πολλές φορές δεν είναι διαχειρίσιμη. Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία η έννοια της κρίσης ορίζεται από μια σειρά διαφορετικών καταστάσεων και γεγονότων, τα οποία προκαλούν διαφορετικά ερωτήματα και απαιτούν ταυτόχρονα διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις και εργαλεία στην διαχείριση τους.⁴ Υπό το πρίσμα ενός θεωρητικού πλαισίου εδραιώθηκαν στην βιβλιογραφία τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις κρίσεων, οι οποίες τείνουν να χαρακτηρίζονται και να διαχωρίζονται σε:⁵

- *Σοβαρές και απροσδόκητες απειλές.*
- *Απειλητική για την ύπαρξη του εμπλεκόμενου δρώντα και την ανάπτυξη του:* Οι κρίσεις δεν χαρακτηρίζονται μόνο από απροσδόκητα γεγονότα και απειλές, άλλα και από μια σειρά προβληματικών εξελίξεων και γεγονότων με απειλητικές συνέπειες για την ύπαρξη του εν λόγω οργανισμού ή εμπλεκόμενων δρώντων, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο σε κίνδυνο την επίτευξη των στόχων. Στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) μια τέτοια υπαρξιακή απειλή μπορεί να υπάρχει για ολόκληρη την ένωση ή μόνο σε ορισμένα κράτη μέλη.⁶
- *Καταστάσεις με υψηλή αβεβαιότητα.:* Οι κρίσεις χαρακτηρίζονται από καταστάσεις γεμάτες αβεβαιότητα, των οποίων οι βασικές αιτίες και οι ρίζες πολλές φορές δεν είναι σαφές σε πρώτο πλάνο και έτσι δεν μπορούν τα εμπλεκόμενα μέρη να τις κατανοήσουν γρήγορα. Ωστόσο, όσο προχωράει η κρίση γίνονται πιο κατανοητές. Ενώ, πολλές είναι οι πιθανότητες να υπάρξει πλήρη κατανόηση εκ των υστέρων.⁷
- *Αναγκαία και επείγουσα η λήψη αποφάσεων:* Οι κρίσεις έρχονται ξαφνικά και απροειδοποίητα, ενώ λαμβάνουν χώρα εντός ενός πολύ περιορισμένου χρονικού πλαισίου, το οποίο αφήνει σε όσους εμπλέκονται λίγο χρόνο να λάβουν αντίμετρα. Οι

² Boin, Arjen et al. (2017), p.24

³ Töpfer (2014), p.248

⁴ Boin, Arjen et al. (2017), p.23

⁵ Schreyögg & Ostermann (2013), p.119

⁶ Schreyögg & Ostermann (2013), p.119

⁷ Schreyögg & Ostermann (2013), p.119

κρίσεις έχουν μια εγγενή τάση να κλιμακώνονται, γεγονός που καθιστά τον υπόλοιπο χρόνο αντίδρασης πολύ περιορισμένο και απαιτεί την δυνατότητα γρήγορης λήψης αποφάσεων.⁸

3. Η διαδικασία και τα στάδια της διαχείρισης κρίσεων

Η διαχείριση κρίσεων απαιτεί γρήγορα αντανακλαστικά στην αναγνώριση των κινδύνων και την ανάλυση των εκάστοτε αιτίων της κάθε κρίσης. Η διαδικασία διαχείρισης κρίσεων καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, ενώ περιλαμβάνει την πρόληψη, την ανταπόκριση στις συνεχιζόμενες απειλές, όπως και την επιβολή εδραίωσης της τάξης μετά από μία κατάσταση ύφεσης.⁹

Ο όρος διαχείριση κρίσεων δεν κρύβει μέσα του απαραίτητως την επίλυση κρίσεων ή συγκρούσεων. Ο κύριος σκοπός είναι ο εκάστοτε δρώντας να ανταποκριθεί στις άμεσες ανάγκες μιας κρίσης και ταυτόχρονα να συμβάλει με διάφορες ενέργειες και εργαλεία στην ενίσχυση μιας μακροπρόθεσμης κατάστασης σταθερότητας.¹⁰

Υπάρχουν πολλά μοντέλα διαχείρισης κρίσεων στην βιβλιογραφία, τα οποία χωρίζονται σε διάφορα στάδια και φάσεις. Η διαδικασία διαχείρισης κρίσεων χωρίζεται σύμφωνα με τους *Schreyögg και Ostermann (2013)* σε τρία βασικά στάδια:¹¹

- 1) το διάστημα πριν την κρίση,
- 2) το στάδιο εν μέσω της κρίσης και
- 3) το στάδιο μετά την κρίση.

Επιπλέον, ευρύτερα γνωστό στην βιβλιογραφία είναι ωστόσο και το μοντέλο PPRR (Prevention, Preparedness, Response, Recovery), το οποίο εμβαθύνει την διαδικασία διαχείρισης κρίσεων σε τέσσερις φάσεις, και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα συμπληρωματικός και πιο λεπτομερής διαχωρισμός πέρα από τον αρχικό διαχωρισμό των τριών προαναφερόμενων σταδίων.¹² Όπως διακρίνεται και στον *Πίνακα 1*, οι δυο πρώτες φάσεις, αυτές της πρόληψης και της ετοιμότητας (Prevention, Preparedness) περιέχουν ενέργειες και δραστηριότητες που

⁸ Schreyögg & Ostermann (2013), p.119

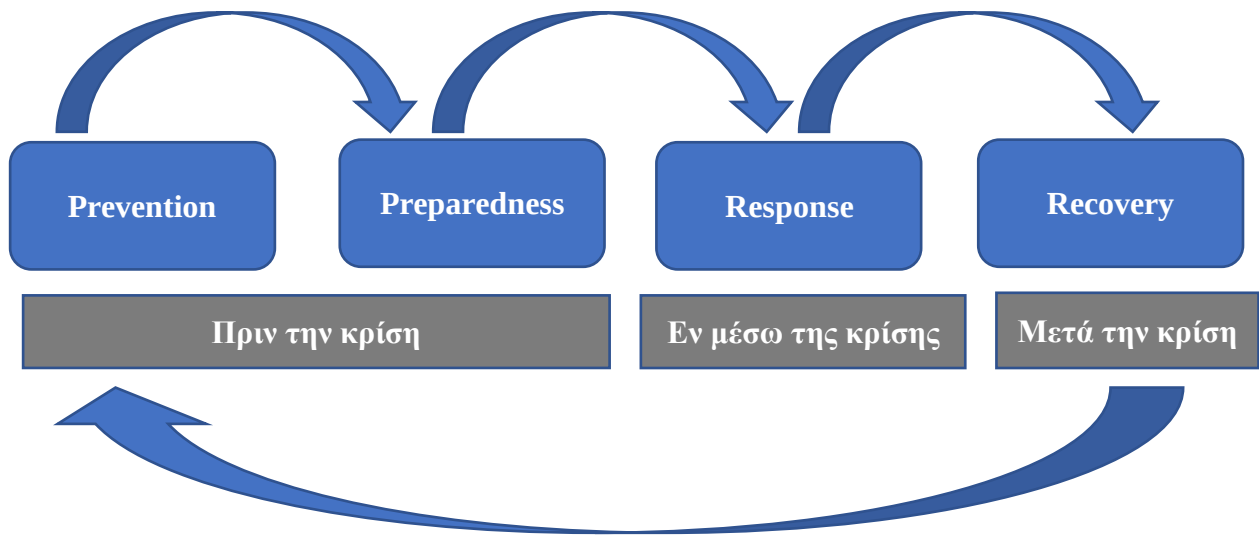
⁹ Tardy (2015), p.9

¹⁰ Tardy (2015), p.9

¹¹ Schreyögg & Ostermann (2013), p.128

¹² Johansson (2021), p.17

διεκπεραιώνονται στο στάδιο πριν από την κρίση, με σκοπό να μετριαστούν τόσο οι πιθανότητες, όσο και οι συνέπειες μιας ανεπιθύμητης και απρόσμενης κρίσης.

Πίνακας 1: Το χρονοδιάγραμμα διαχείρισης κρίσεων;

Πηγή: P. Larsson et al. (2009), p.11; Schreyögg & Ostermann (2013), p.128

Κατά την διάρκεια της κρίσης είναι η φάση της αντιμετώπισης (Response), όπου λαμβάνονται έκτακτα μέτρα για την κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν. Ενώ, η περίοδος μετά την κρίση χαρακτηρίζεται ως ένα διάστημα ανάκαμψης (Recovery), όπου πραγματοποιείται η ανοικοδόμηση και αποκατάσταση όσων έχουν καταστραφεί κατά την κρίση, μέχρι να επιστρέψει ο εμπλεκόμενος δρώντας στην κανονικότητα και την επιθυμητή για εκείνον κατάσταση.¹³ Το εν λόγω μοντέλο μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα κυκλικό φαινόμενο το οποίο περιγράφει τη λογική σειρά εργασίας των εμπλεκόμενων μερών κατά την διαδικασία διαχείρισης κρίσεων υπό το πρίσμα ενός εννοιολογικού πλαισίου. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι το σύστημα διαχείρισης κρίσεων που εφαρμόζει η ΕΕ είναι οργανωμένο ανάλογα.¹⁴

Μια επίσης αξιοσημείωτη διαφοροποίηση κατά την διαδικασία διαχείρισης κρίσεων είναι ο διαχωρισμός μεταξύ επιχειρησιακής και στρατηγικής διαχείρισης κινδύνων εντός των εκάστοτε σταδίων των κρίσεων. Τα επιχειρησιακά μέτρα αφορούν σε πρώτο πλάνο την καταπολέμηση των επιπτώσεων της κρίσης. Τα στρατηγικά μέτρα διαχείρισης κρίσεων ωστόσο, εφαρμόζονται όταν υπάρχουν διαρθρωτικά ελλείμματα ως άμεσο αποτέλεσμα της

¹³ Johansson (2021), p.17

¹⁴ P. Larsson et al. (2009), p.12

κρίσης, αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο την επανεμφάνιση παρόμοιων ελλειμμάτων και κρίσεων.¹⁵

4. Οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ξεκάθαρη οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ υπερεθνικών οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών ήταν από τον καιρό της ίδρυσης ένα κεντρικό νομοθετικό ζήτημα στην ΕΕ.¹⁶

Οι συνθήκες για την ίδρυση της ΕΕ δεν παρέχουν στα θεσμικά όργανα της Ένωσης καμία γενική εξουσία να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την επίτευξη των στόχων, ωστόσο διευκρινίζουν λεπτομερώς στα αντίστοιχα κεφάλαια τα πεδία των αρμοδιοτήτων και των τομέων δράσεις που έχουν εξουσιοδότηση από τα κράτη μέλη.¹⁷

Σύμφωνα με την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) η ρητή οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών προβλέπεται και κατοχυρώνεται από την αρχή της δοτής αρμοδιότητας.¹⁸ Επομένως η ΕΕ μπορεί να αναλάβει δράση μόνο στα πλαίσια που της ορίζουν τα κράτη μέλη υπό το πρίσμα των Συνθηκών. Εάν κάποια αρμοδιότητα ωστόσο, δεν έχει μεταφερθεί με νομική ισχύ στην ΕΕ, εξακολουθεί να βρίσκεται στον αποκλειστικό τομέα ευθύνης των κρατών.¹⁹ Η αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας καθορίζουν την άσκηση των αρμοδιοτήτων από την ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, η αρχή της επικουρικότητας διέπει σύμφωνα με την ΣΕΕ, το πλαίσιο υπό το οποίο σε κάποιες περιπτώσεις παραχωρείται προτεραιότητα στις δράσεις της ΕΕ έναντι των εθνικών κυβερνήσεων, όταν πρόκειται για τομείς που μπορούν να νομοθετήσουν και τα δυο μέρη.²⁰ Ενώ, η αρχή της αναλογικότητας τονίζει ότι το πλαίσιο δράσης της ΕΕ δεν θα πρέπει να ξεπερνάει τους τιθέμενους στόχους των Συνθηκών.²¹ Σύμφωνα με την Συνθήκη για την Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), υπάρχουν συνολικά τέσσερις κατηγορίες αρμοδιοτήτων (Αρθ.2-6): οι αποκλειστικές, οι συντρέχουσες, οι συμπληρωματικές και οι ειδικές αρμοδιότητες.

Η ΕΕ διαθέτει αποκλειστικές αρμοδιότητες βάσει του άρθρου 3 της ΣΛΕΕ σε τομείς όπου μια συντονισμένη δράση σε επίπεδο ΕΕ είναι πιο αποτελεσματική από μια μη συντονισμένη δράση από οποιοδήποτε κράτος μέλος. Στην Συνθήκη αυτή οι τομείς πολιτικής οροθετούνται με

¹⁵ Schreyögg & Ostermann (2013), p.128

¹⁶ Epiney (2006)

¹⁷ Europäische Kommission (2016a), p.57

¹⁸ Lawspot (2009)

¹⁹ Lawspot (2009)

²⁰ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021), p.1

²¹ Lawspot (2009)

ακρίβεια και περιλαμβάνουν την τελωνειακή ένωση, τους κανόνες ανταγωνισμού που είναι απαραίτητοι για τη εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, τη νομισματική πολιτική των κρατών της Ευρωζώνης, την κοινή εμπορική πολιτική και τμήματα της κοινής αλιευτικής πολιτικής, όπως τα θαλάσσια φυτά και ζώα.²² Σε αυτούς τους πέντε τομείς πολιτικής νομοθετεί αποκλειστικά η ΕΕ, ενώ τα κράτη μέλη μπορούν να παρέμβουν μόνο εάν έχουν εξουσιοδοτηθεί από την ΕΕ, ή προκειμένου να εφαρμόσουν τις νομοθετικές πράξεις της Ένωσης.²³

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της ΣΛΕΕ υπάρχουν ορισμένοι τομείς πολιτικής όπου διέπονται συντρέχουσες αρμοδιότητες για την ΕΕ και τα κράτη μέλη, καθιστώντας εφικτό να νομοθετεί τόσο η ΕΕ όσο και τα κράτη μέλη. Ωστόσο, σε τομείς όπου η δράση σε επίπεδο ΕΕ προσφέρει προστιθέμενη αξία έναντι της δράσης των κρατών μελών, εφαρμόζονται οι νομοθετικές πράξεις της Ένωσης.²⁴ Τα κράτη μέλη ασκούν τις αρμοδιότητες τους μόνο εάν και σε βαθμό όπου η ΕΕ είτε δεν ορίσει νομοθετικές πράξεις, είτε έχει αποφασίσει να μην ασκήσει πλέον αυτές τις αρμοδιότητες.²⁵ Αυτή η κοινή αρμοδιότητα ΕΕ και κρατών μελών προβλέπεται για τη ρύθμιση της εσωτερικής αγοράς, της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, της γεωργίας και της αλιείας, του περιβάλλοντος, των μεταφορών, των διευρωπαϊκών δικτύων, του ενεργειακού εφοδιασμού, του χώρου ασφάλειας και δικαιοσύνης, για την ρύθμιση της δημόσιας υγείας, την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη, το διάστημα, την αναπτυξιακή συνεργασία και την ανθρωπιστική βοήθεια.²⁶

Οι υποστηρικτικές αρμοδιότητες βάσει του άρθρου 6 της ΣΛΕΕ ορίζουν και παραχωρούν στα κράτη μέλη την ευθνή για τις νομοθετικές πράξεις, ενώ παράλληλα διαθέτουν σημαντικό βαθμό ελευθερίας κινήσεων και δράσης. Η ΕΕ μπορεί να παρέμβει μόνο συντονιστικά ή για να συμπληρώσει τις ενέργειες των κρατών μελών. Αυτή η κατηγορία ευθύνης καλύπτει την προστασία και τη βελτίωση της δημόσιας υγείας, τη βιομηχανική πολιτική, τον πολιτισμό, τον τουρισμό, την εκπαίδευση, τη νεολαία, τον αθλητισμό, την πολιτική προστασία και τη διοικητική συνεργασία.²⁷ Η τελευταία κατηγορία αρμοδιοτήτων είναι οι ειδικές αρμοδιότητες. Σε αυτού του είδους τις αρμοδιότητες η ΕΕ έχει την δυνατότητα σε ειδικές περιπτώσεις να παίζει ενεργό ρόλο στις αποφάσεις, ξεπερνώντας τις προδιαγραφές των Συνθηκών. Αυτή η ειδική άδεια ωστόσο, δεν παρέχει στην ΕΕ μια γενική εξουσιοδότηση, επεκτείνοντας με αυτόν τον τρόπο τις αρμοδιότητες της εις βάρος των κρατών μελών σε τομείς που δεν προβλέπονται από τις Συνθήκες. Στην πράξη, οι δυνατότητες αυτής της κατηγορίας αρμοδιοτήτων έβρισκε εφαρμογή πολύ συχνά στα πρώτα στάδια της Ένωσης, καθώς η ΕΕ αντιμετώπιζε συνεχώς νέα

²² Europäische Kommission (2016a), p.57

²³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownA)

²⁴ Europäische Kommission (2016a), p.58

²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownA)

²⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownA)

²⁷ Europäische Kommission (2016a), p.58

καθήκοντα που δεν είχαν ακόμη προβλεφθεί από τις Συνθήκες σε ποια κατηγορία αρμοδιοτήτων ανήκαν.²⁸

5. Ο στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Το φαινόμενο της ολοκλήρωσης ή αλλιώς ενσωμάτωσης, έγινε ευρέως γνωστό κυρίως μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, περιγράφοντας μεταξύ διάφορων μορφών περιφερειακής και διεθνής ολοκλήρωσης, την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.²⁹

Το όραμα ενός ευρωπαϊκού οικοδομήματος, παρόμοιο με αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, και με βασικούς πρωτεργάτες τους Ρόμπερτ Σουμάν, Ζαν Μονέτ και Αλτιέρο Σπινέλι, είχε ως πρωταρχικό στόχο, αφενός την διατήρηση της ειρήνης, αποφεύγοντας έτσι μελλοντικές συγκρούσεις, ενώ αφετέρου στόχευε στην ενθάρρυνση και προώθηση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών.³⁰ Κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου η Ευρώπη είχε διαιρεθεί στα δυο. Από την μια η σοβιετική ένωση ως εκπρόσωπος του κομμουνισμού και του μαρξισμού και από την άλλη η Αμερική ως υποστηρικτής του καπιταλισμού, προάγοντας ένα πλαίσιο ανταγωνισμού ιδεών μεταξύ ανατολής και δύσης.³¹ Για να πραγματοποιηθεί το όραμα του καπιταλισμού ωστόσο, θα έπρεπε να απελευθερωθεί πρώτα το εμπόριο. Προκειμένου η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση να γίνει το μέσων για την ανάπτυξη της Ευρώπης και την δημιουργία συνθηκών ειρήνης και ευημερίας, δημιουργήθηκε στο πρώτο στάδιο μετά την Διακήρυξη του Σουμάν το 1950, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Το αμέσως επόμενο βήμα μετά την ΕΚΑΧ ήταν το 1957 με την Συνθήκη της Ρώμης, η σύσταση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), ως μια αναγκαία οικονομική και πολιτική εξέλιξη στα πλαίσια της ολοκλήρωσης θέτει τις βάσεις της ενιαίας αγοράς, ενώ στην συνέχεια μετά την Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, εδραιώθηκε η τρέχουσα Ευρωπαϊκή Ένωση.³² Η έννοια της κρίσης συνόδευε ανέκαθεν την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το όραμα της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης έχει ως διαρκή σκοπό να υπερβαίνει το επίπεδο των κρατών μελών, δημιουργώντας ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς και εμβαθύνοντας όλο και περισσότερο την συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Η ευρωπαϊκή ιδέα έχει δεχτεί πολλαπλές κριτικές για τον τρόπο που έχει διαχειριστεί τις διαφορές

²⁸ Europäische Kommission (2016a), p.59

²⁹ Liesbet & Gary (2019), p.1115

³⁰ Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου (2015), σελ.74

³¹ Troitino (2013), pp.17

³² Warlouzet (2014), p.3

προκλήσεις των τελευταίων δεκαετιών, καθιστώντας ζωντανό το ερώτημα για το μέλλον της Ένωσης. Ο όρος της κρίσης ωστόσο, κρύβει μέσα του μια διπλή έννοια: τον κίνδυνο και την ευκαιρία. Ως εκ τούτου, δημιουργείται μια άμεση σύνδεση της κρίσης, είτε με την οριστική αποτυχία της διαδικασίας ολοκλήρωσης και ταυτόχρονα του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, είτε με την επανέναρξη του οράματος, οδηγώντας σε περισσότερη εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και των εσωτερικών διαδικασιών της Ένωσης.³³

6. Νεολειτουργισμός vs. Διακυβερνητισμός

Προκειμένου η Ευρώπη να εξελιχθεί μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο σε έναν ισχυρό δρώντα και να ενισχύσει την θέση της στην παγκόσμια πολιτική σκηνή με γερές οικονομικές βάσεις, ήταν σημαντικό να επέλθει σταδιακά η ολοκλήρωση. Ειδικά από την πλευρά της Γερμανίας, η οποία θεωρούνταν ως «το εχθρικό κράτος», η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σήμαινε αναγνώριση στη διεθνή κοινότητα και ανάκτηση ορισμένων δικαιωμάτων.³⁴ Οι θεωρίες ολοκλήρωσης προσπαθούν να εξηγήσουν την εξέλιξη, την διαδικασία, τα όρια και τα κίνητρα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Με την πάροδο του χρόνου, εξελίχθηκαν και εδραιώθηκαν δυο θεμελιώδεις θεωρίες ολοκλήρωσης: ο νεολειτουργισμός και ο διακυβερνητισμός.³⁵

Η θεωρητική σχολή του νεολειτουργισμού βασίζεται στην λειτουργική και θεσμική δυναμική, ενώ καθοδηγείται από τους υπερεθνικούς θεσμούς. Οι πρώτοι υποστηρικτές του νεολειτουργισμού, που προσπάθησαν να εξηγήσουν την δημιουργία της ΕΚΑΧ και στην συνέχεια την ΕΟΚ, ήταν ο Ernst Haas με το βιβλίο του «The Uniting of Europe» (1958) και ο Leon Lindberg.³⁶ Κεντρικοί δρώντες κατά την διαδικασία ολοκλήρωσης είναι οι υπερεθνικοί θεσμοί ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζεται ένα υπερεθνικό στυλ λήψης αποφάσεων, το οποίο αποφασίζει για τον βαθμό και την πορεία της ολοκλήρωσης. Με κεντρικό στόχο την μείωση συγκρούσεων, την συλλογική επίλυση προκλήσεων και την αύξηση ευημερίας, τα κράτη μέλη τοποθετούνε και μεταβιβάζουν την ισχύ και τις αρμοδιότητες τους σε ένα υπερεθνικό και συλλογικό πλαίσιο, στους ειδικά διαμορφωμένους πολιτικούς θεσμούς της Ένωσης.³⁷

Βασικό ρόλο στον νεολειτουργισμό παίζει η θεωρία της διάχυσης (*spillover effect*), όπου η ολοκλήρωση σε έναν τομέα πολιτικής δημιουργεί την ανάγκη ολοκλήρωσης και σε έναν άλλο

³³ Warlouzet (2014), p.2

³⁴ Seegers et al. (2015), p.4

³⁵ Schimmelfennig (2018), pp.1

³⁶ Niemann (2016), p.3

³⁷ Schimmelfennig (2018), pp.9

κοντινό τομέα πολιτικής.³⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ανάγκη δημιουργίας της ΕΟΚ σε συνέχεια της εδραίωσης της ΕΚΑΧ. Η θεωρία της εκχύλισης διαχωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες, την λειτουργική και την πολιτική διάχυση. Σύμφωνα με τη λειτουργική διάχυση, η ολοκλήρωση σε ένα πεδίο πολιτικής προωθεί αυτόματα την ανάγκη ολοκλήρωσης και συνεργασίας σε ένα διπλανό πεδίο πολιτικής. Εάν ωστόσο, η λήψη αποφάσεων ενός ζητήματος πραγματοποιηθεί σε υπερεθνικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα οι αποφάσεις για έναν διπλανό τομέα πολιτικής παρθούν σε επίπεδο κράτους, τότε αυτόματα θα δημιουργηθεί ένας αρνητικός συσχετισμός μεταξύ αυτών των δυο τομέων.³⁹ Από την άλλη, η πολιτική διάχυση μπορεί να επέλθει σταδιακά μέσω των διάφορων ομάδων συμφερόντων. Εάν τα υπερεθνικά χαρακτηριστικά και το συλλογικό μοντέλο λήψης αποφάσεων μπορούν να υποστηρίξουν πιο αποτελεσματικά, συγκριτικά με τις εθνικές κυβερνήσεις, τα συμφέροντα των διάφορων ομάδων συμφερόντων, τότε θα υπερισχύσει η ταυτότητα της Ένωσης και θα προωθηθεί περαιτέρω η διαδικασία ολοκλήρωσης.⁴⁰

Την δεκαετία του 1960 ωστόσο, η διαδικασία ολοκλήρωσης με βάσει την θεωρία του νεολειτουργισμού δέχτηκε αρκετές κριτικές, ενώ το 1965 ήρθε αντιμέτωπη με την «κρίση της άδειας καρέκλας» από τον τότε Πρόεδρο της Γαλλίας, Charles de Gaulle, φέρνοντας στο προσκήνιο την θεωρητική σχολή του διακυβερνητισμού και την υπεροχή των εθνικών χαρακτηριστικών.⁴¹ Η θεωρία του διακυβερνητισμού, με κεντρικό εκπρόσωπο τον Stanley Hoffmann εξηγεί την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως αντίδραση των κρατών στην αύξηση της διεθνούς αλληλεξάρτησης. Η διαδικασία ολοκλήρωσης ξεκινά και ελέγχεται από τις εθνικές κυβερνήσεις, οι οποίες βρίσκονται στο επίκεντρο της διαδικασίας και διαδραματίζουν τους κύριους δρώντες.⁴² Τα αποτελέσματα ολοκλήρωσης εξαρτώνται άμεσα από τα κράτη και κατά πόσο επιτρέπουν να προχωρήσει η διαδικασία ολοκλήρωσης, με γνώμονα τα εθνικά τους συμφέροντα και την εθνική τους ασφάλεια, προκειμένου να διατηρήσουν το δικό τους έθνος-κράτος.⁴³ Σύμφωνα με την θεωρία του διακυβερνητισμού, τα κράτη δημιουργούν με μεγαλύτερη ευκολία τις βάσεις για την διαδικασία ολοκλήρωσης, σε πεδία χαμηλής πολιτικής. Αντιθέτως, σε επίπεδο υψηλής πολιτικής, όπου διακυβεύονται τα εθνικά τους συμφέροντα, δυσκολεύει η διαδικασία ολοκλήρωσης.⁴⁴ Συγκριτικά με τον νεολειτουργισμό, ο διακυβερνητισμός δεν υιοθετεί το φαινόμενο της διάχυσης, το οποίο ωθεί την ολοκλήρωση και

³⁸ Seegers et al. (2015), p.6

³⁹ Schimmelfennig (2018), p.10

⁴⁰ Dinan Desmond et al. (2017), p.5

⁴¹ Moravcsik (1998), p.62

⁴² Seegers et al. (2015), p.4

⁴³ Schimmelfennig (2018), pp.1

⁴⁴ Μαρής (2014), σελ.50επ.

σε αλλά πεδία πολιτικής.⁴⁵ Ενώ, ο νεολειτουργισμός θεωρεί ότι οι κρίσεις προκύπτουν από προηγούμενα στάδια ολοκλήρωσης, ο διακυβερνητισμός κάνει λόγο για εξωγενείς αίτια των κρίσεων στην διαδικασία ολοκλήρωσης και ως εκ τούτου υποθέτει ότι προκαλούνται από κρίσεις στο διεθνές περιβάλλον της ΕΕ ή από εγχώριες αλλαγές στα κράτη μέλη.⁴⁶

Νεολειτουργισμός		Διακυβερνητισμός
Βασικοί Εκπρόσωποι	Ernst Haas (1958), Leon Lindberg	Stanley Hoffmann (1966)
Κεντρικοί δρώντες	Υπερεθνικοί Θεσμοί	Εθνικές Κυβερνήσεις, Κράτη Μέλη
Η διαδικασία ολοκλήρωσης προχωράει...	μέσω του φαινομένου της διάχυσης (<i>spillover effect</i>) → λειτουργική και πολιτική διάχυση	σύμφωνα με τα εθνικά συμφέροντα των κρατών, διαχωρίζοντας σε θέματα «χαμηλής» και «υψηλής» πολιτικής
Οι κρίσεις προέρχονται από...	προηγούμενα στάδια ολοκλήρωσης (<i>ενδογενείς παράγοντες</i>)	κρίσεις στο διεθνές περιβάλλον (<i>εξωγενείς παράγοντες</i>)

Πίνακας 2: Συγκριτική ανάλυση Νεολειτουργισμού και Διακυβερνητισμού;

Πηγή: Dinan Desmond et al. (2017), p.2

Η θεωρία του διακυβερνητισμού μπορεί να χαρακτηριστεί πλέον πιο επίκαιρη από ποτέ. Ειδικά την περίοδο της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης, πολλά κράτη μέλη παίρνανε αποφάσεις με γνώμονα τα εθνικά τους συμφέροντα, αψηφώντας σε μεγάλο βαθμό τον υπερεθνικό παράγοντα.⁴⁷ Σύμφωνα με τον διακυβερνητισμό, η οικονομική πολιτική κατατάσσεται στους τομείς υψηλής πολιτικής, όπου τα κράτη μέλη θέλουν να κρατήσουν την κυριαρχία στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, αφήνοντας ανοιχτά σημαντικά ζητήματα της οικονομικής διακυβέρνησης. Εξάιρεση ωστόσο, αποτελούν οι αποφάσεις που έχουν ήδη μεταφερθεί σε ένα υπερεθνικό επίπεδο λήψης αποφάσεων.⁴⁸ Για να προχωρήσει ωστόσο, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και να επεκταθεί και σε άλλους τομείς πολιτικής, θα πρέπει τα κράτη μέλη να παραμερίσουν αυτά τα διακυβερνητικά χαρακτηριστικά και να υιοθετήσουν την λογική του νεολειτουργισμού, τόσο κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων όσο και στις διαπραγματεύσεις.

⁴⁵ Μαρής (2018), σελ.90

⁴⁶ Dinan Desmond et al. (2017), p.2

⁴⁷ Liesbet & Gary (2019), pp.1118

⁴⁸ Μαρής (2018), σελ.95

Ενότητα Β: Κύριο Μέρος

Κεφάλαιο 1: Η οικονομική κρίση της Ευρωζώνης

1.1 Η ιστορική εξέλιξη της κοινής οικονομικής και νομισματικής πολιτικής

Για περίπου 341 εκατομμύρια πολίτες των 19 κρατών μελών της Ευρωζώνης, το ευρώ είναι πλέον μέρος της καθημερινής τους ζωής, καθιστώντας το ως το πιο σημαντικό νόμισμα στον κόσμο μετά το αμερικανικό δολάριο.⁴⁹ Η υιοθέτηση ενός κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος είναι ένα μεγάλο επίτευγμα για την πρόσφατη ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ παράλληλα έχει συμβάλει ενεργά στην οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση και την εύρυθμη λειτουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς. Ως εκ τούτου, πουθενά αλλού στον κόσμο δεν υπάρχει νομισματική συνεργασία σε συγκρίσιμη κλίμακα μεταξύ κυρίαρχων κρατών, που στο παρελθόν διεξήγαγαν συχνά πολέμους μεταξύ

⁴⁹ Ευρωπαϊκή Ένωση (2020a)

τους.⁵⁰ Τόσο η μείωση του κόστους συναλλαγών μεταξύ των κρατών της Ευρωζώνης, όσο και η καθιέρωση και εξέλιξη της ΕΕ ως ένας δυναμικός δρώντας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, είναι δυο βασικά πλεονεκτήματα που εμφάνισε η εδραίωση του κοινού νομίσματος.⁵¹

Και ενώ πλέον το ευρώ είναι φαινομενικά ένα τόσο φυσικό μέρος της καθημερινότητας, η εισαγωγή του ως ενιαίο νόμισμα κρύβει σημαντικές διαδικασίες και ιστορικά γεγονότα τα οποία συνδέουν τους οικονομικούς με τους πολιτικούς στόχους της ένωσης.⁵² Το πρώτο λιθαράκι για την δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) μπήκε κατά την διάρκεια της συνόδου κορυφής στην Χάγη το 1969, όταν αποφασίστηκε από τους τότε αρχηγούς των κρατών ο στόχος μιας ενιαίας οικονομικής και νομισματικής ένωσης.⁵³ Για να υλοποιηθεί αποτελεσματικά αυτό το εγχείρημα έπρεπε σταδιακά να εφαρμοστούν διάφορα θεσμικά και οικονομικά μέτρα στα πλαίσια τριών σταδίων υλοποίησης.⁵⁴

- *Πρώτο στάδιο (από το 1990-1993):* Το πρώτο στάδιο της υλοποίησης προέβλεπε την απελευθέρωση των κεφαλαίων, τις διαδικασίες βελτίωσης της οικονομικής σύγκλησης μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και την αύξηση της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών κεντρικών τραπεζών. Ενώ παράλληλα, δημιουργήθηκε η νομισματική μονάδα ECU.⁵⁵ Καινοτόμο ήταν ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες δεν καθορίζονταν πλέον από τα εθνικά νομίσματα, εντούτοις δημιουργήθηκε αυτή η ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα. Η αξία του ECU σαν νόμισμα, αποτελούνταν από τον συνδυασμό των διάφορων νομισμάτων.⁵⁶
- *Δεύτερο στάδιο (από το 1994-1998):* Στην συνέχεια, περνώντας στην δεύτερη φάση υλοποίησης της ΟΝΕ, συστάθηκε αρχικά το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα, απαγορεύοντας την χορήγηση δανείων στον δημοσιονομικό τομέα. Παράλληλα δόθηκε έμφαση στον περαιτέρω συντονισμό της νομισματικής διακυβέρνησης μεταξύ των κρατών.⁵⁷
- *Τρίτο στάδιο (από το 1999):* Η τελευταία φάση της διαδικασίας υλοποίησης ενός κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος φέρνει την εισαγωγή του ευρώ, ενώ ταυτόχρονα καθιερώνει την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ως κεντρικό σύστημα διαχείρισης και

⁵⁰ Europäische Kommission (2014), p.3

⁵¹ Scheinert (2021)

⁵² Europäische Kommission (2014), p.3

⁵³ Scheinert (2021)

⁵⁴ Τσιπούρη (2015), σελ.230

⁵⁵ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2021)

⁵⁶ Scheinert (2021)

⁵⁷ Deutsche Bundesbank (2008), p.20

υπερεθνικός θεσμός, ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για την χάραξη μιας ενιαίας πολιτικής εν όψη της νομισματικής διακυβέρνησης στην περιοχή της Ευρωζώνης.⁵⁸

Κύριοι στόχοι της ONE, από την αρχή της δημιουργίας της, είναι αφενός η οικονομική ανάπτυξη της Ευρωζώνης και αφετέρου τα υψηλά ποσοστά απασχόλησης του πληθυσμού, παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επιτευχθούν με μια προσαρμοσμένη και βιώσιμη ενιαία οικονομική και νομισματική πολιτική.⁵⁹ Σημαντικοί πυλώνες της νομισματικής πολιτικής ωστόσο, είναι η σταθερότητα των τιμών, τα προληπτικά δημοσιονομικά μέτρα ενδυνάμωσής ως ασπίδα προστασίας της οικονομίας σε περίπτωση απότομων μακροοικονομικών κρίσεων και η διατήρηση της βιώσιμης λειτουργίας και ανάπτυξης της ενιαίας αγοράς.⁶⁰

Η νομισματική πολιτική βρίσκεται εξ ολοκλήρου στις αποκλειστικές αρμοδιότητες της ΕΚΤ, η οποία καθορίζει και τα επιτόκια. Αντιθέτως, η δημοσιονομική πολιτική, οι διαμόρφωση των φόρων και τα θέματα δημοσιονομικού χαρακτήρα, ανήκουν στην κυριαρχία των εθνικών κυβερνήσεων.⁶¹ Ωστόσο, επειδή οι εθνικές αποφάσεις μεμονωμένων χωρών μπορούν να επηρεάζουν την δημοσιονομική πολιτική της ΕΕ, η ONE συνεπώς περιλαμβάνει έναν αριθμό βασικών δημοσιονομικών κανόνων που έχουν εγκριθεί από κοινού από όλες τις χώρες της ΕΕ και επιβάλλονται από την Επιτροπή προκειμένου να διατηρηθεί η οικονομική σταθερότητα.⁶²

1.2 Άριστες νομισματικές περιοχές vs. δομικές ελλείψεις της ONE

Από τις αρχές των συζητήσεων για την δημιουργία της ONE, οι απόψεις ήταν αμφιλεγόμενες γύρω από την πορεία και την εξέλιξη του ευρώ. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η δημιουργία μιας ενιαίας νομισματικής ένωσης συνδεόταν άμεσα τόσο με θετικά, όσο και με αρνητικά χαρακτηριστικά.⁶³ Πέρα από την δημιουργία και την ενίσχυση μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας, το ευρώ υποστήριξε σημαντικά την επενδυτική αγορά και προωθεί τις συναλλαγές του εμπορίου, ενώ λόγω της απαίτησης μιας οικονομικής σύγκλισης μεταξύ των κρατών,

⁵⁸ Deutsche Bundesbank (2008), p.24

⁵⁹ Scheinert (2021)

⁶⁰ Scheinert (2021)

⁶¹ Europäische Kommission (2014), pp.7

⁶² Europäische Kommission (2014), p.8

⁶³ Λιαργκόβας (2014)

μπορεί να δώσει ένα τέλος στην όποια κακή διαχείριση και ταυτόχρονα να συμβάλει ενεργά στην καταπολέμηση του πληθωρισμού και την διατήρηση των σταθερών τιμών.⁶⁴ Από την άλλη ωστόσο, τα κράτη μέλη μετέφεραν την κυριαρχία της νομισματικής τους διακυβέρνησης σε ένα υπερεθνικό επίπεδο λήψης αποφάσεων, την ΕΚΤ, η οποία ρυθμίζει τα επιτόκια δανεισμού και την προσφορά του χρήματος. Με αυτόν τον τρόπο καταστείτε πλέον αδύνατον για τα κράτη μέλη να προσαρμόσουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά σύμφωνα με την εθνική τους οικονομική κατάσταση, γεγονός το οποίο λόγω της έλλειψης σύγκλησης μεταξύ των οικονομιών, όπως αποδείχθηκε στην πρόσφατη οικονομική κρίση της Ευρωζώνης, μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις.⁶⁵ Ένας από τους βασικότερους λόγους υπάρχουν χαρακτηριστικά αμφισβήτησης γύρω από την ΟΝΕ είναι το ερώτημα, εάν η Ευρωζώνη μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια άριστη νομισματική περιοχή. Το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008 και η ευκολία με την οποία μεταφέρθηκε και επηρέασε στην συνέχεια την ΟΝΕ και κάποια μεμονωμένα κράτη μέλη, ιδιαίτερα στην νότια Ευρώπη, έφερε στην επιφάνεια σημαντικές δομικές ανεπάρκειες και ελλείψεις του ευρωπαϊκού οικονομικού και νομισματικού οικοδομήματος. Η θεωρία των βέλτιστων νομισματικών περιοχών εξετάζει αφενός, το πότε μια χώρα θα αναζητήσει την ένταξη σε μια νομισματική ένωση, αφετέρου αναλύει τα οφέλη και τις απώλειες που προκύπτουν, περιγράφοντας ότι ένα κράτος θα παραμείνει σε μια νομισματική ένωση μέχρι το σημείο όπου τα οφέλη ξεπερνάνε τις απώλειες οι τις ενδεχόμενες απειλές.⁶⁶ Προκειμένου λοιπόν να προσδιοριστεί μια νομισματική ένωση ως άριστη νομισματική περιοχή, πρέπει να πληροί σύμφωνα με την βιβλιογραφία τρία οικονομικά και τρία πολιτικά κριτήρια.⁶⁷

Το πρώτο οικονομικό κριτήριο σύμφωνα με τον Mundell είναι ο παράγοντας της κινητικότητας εργασίας (*mobility*). Σε περίπτωση ενός ασύμμετρου και απροσδόκητου οικονομικού σοκ, το οποίο θα ανεβάσει το ποσοστό ανεργίας επηρεάζοντας έτσι και την συνολική απόδοση της οικονομίας μιας χώρας, οι μηχανισμοί μιας άριστης νομισματικής περιοχής θα είναι σε θέση να ρυθμίσουν και να συντονίσουν αυτά τα προβλήματα μέσω της μετακίνησης δυναμικού σε μια άλλη χώρα εντός της ένωσης, εξαλείφοντας έτσι την συνολική εικόνα της ανεργίας.⁶⁸ Το κριτήριο της κινητικότητας εργασίας ωστόσο, εκπληρώνουν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), σε αντίθεση με την ΟΝΕ, διότι παράγοντες όπως οι διαφορετικές γλώσσες, κουλτούρες και θρησκείες επηρεάζουν άμεσα και δυσχεραίνουν την διαδικασία μετακίνησης των πληθυσμών. Το δεύτερο οικονομικό κριτήριο το οποίο χαρακτηρίζει τις βέλτιστες

⁶⁴ Λιαργκόβας (2014)

⁶⁵ Λιαργκόβας (2014)

⁶⁶ Kunroo (2016), p.2

⁶⁷ Benczes (2014)

⁶⁸ Kunroo (2016), pp.5

νομισματικές περιοχές είναι σύμφωνα με τον Kenen, η διαφοροποίηση της παραγωγής (*diversification in production*) μεταξύ των κρατών μιας νομισματικής ένωσης, ούτως ώστε σε περίπτωση που ένα κράτος έχει μια κρίση στην παραγωγή αυτή η κρίση να μην μεταδοθεί στους ίδιους κλάδους που υφίστανται και στις άλλες χώρες.⁶⁹ Με αυτόν τον τρόπο περιορίζονται τα απρόσμενα οικονομικά σοκ σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές και δεν μεταδίδονται στους ίδιους κλάδους που υπάρχουν στις υπόλοιπες χώρες ή είναι μικρότερης έντασης οι διαταραχές. Τον συγκεκριμένο παράγοντα τον εκπληρώνει η ONE.⁷⁰ Το τελευταίο οικονομικό κριτήριο αφορά τον βαθμό ανοίγματος της οικονομίας (*economic openness*). Προκειμένου να υπάρχουν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, τα κράτη θα πρέπει να εμπορεύονται προϊόντα μεταξύ τους σε όσο μεγαλύτερο βαθμό γίνεται. Αυτό το κριτήριο μπορεί να τηρηθεί και μετά την ένταξη ενός κράτους στην ONE.⁷¹

Οι τρεις πολιτικοί παράγοντες που καθορίζουν τις νομισματικές περιοχές ως βέλτιστες, είναι το κριτήριο των δημοσιονομικών μεταβιβάσεων, οι ομογενείς προτιμήσεις μεταξύ των κρατών και η αξία της αλληλεγγύης. Οι έντονες οικονομικές και δημοσιονομικές ασυμμετρίες μεταξύ κρατών της βόρειας και της νότιας Ευρώπης δημιουργούνε πέρα από τις ενδοκοινοτικές συγκρούσεις και σοβαρά κενά ανταγωνιστικότητας. Για αυτόν τον λόγο ο παράγοντας των δημοσιονομικών μεταβιβάσεων (*fiscal transfers*) είναι ένα υποχρεωτικό κριτήριο για τις βέλτιστες νομισματικές περιοχές, υποστηρίζοντας και προσφέροντας μέσω από έναν εσωτερικό μηχανισμό δημοσιονομικής ανάκαμψης στα κράτη με έλλειψη ανταγωνιστικότητας, τις αντίστοιχες υποδομές που χρειάζονται, είτε σε μορφή επιδομάτων, είτε μέσω δημιουργίας θέσεων εργασίας.⁷² Σε μια άριστη νομισματική περιοχή οι χώρες θα πρέπει ως εκ τούτου να εκπροσωπούν ομογενείς προτιμήσεις (*similarity of preferences*), εξαλείφοντας με αυτόν τον τρόπο τα δυσμενή συμφέροντα μεταξύ τους, προκειμένου να αποφευχθούν ή ακόμα και να μειωθούν μελλοντικά οι πιθανότητες απρόσμενων οικονομικών σοκ και συγκρούσεων συμφερόντων. Μια κοινή γραμμή όλων των κρατών της ONE στην χάραξη οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής θα ήταν η χρυσή τομή στην ρύθμιση και τον συντονισμό της ανεργίας και του πληθωρισμού.⁷³ Το χαρακτηριστικό της αλληλεγγύης δεν είναι μόνο βασικό κριτήριο των άριστων νομισματικών περιοχών αλλά και θεμελιώδης σκοπός και αξία της ΕΕ.⁷⁴ Στην ευρωπαϊκή οικονομική κρίση με έναρξη το 2009 ωστόσο, πολλά ευρωπαϊκά κράτη ήταν προσανατολισμένα στα εθνικά τους συμφέροντα, βάζοντας την αξία της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης σε μεγάλο βαθμό στο περιθώριο, υποστηρίζοντας έτσι την διακυβερνητική

⁶⁹ Mongelli (2008), p.3

⁷⁰ Benczes (2014), pp.89

⁷¹ Kunroo (2016), p.7

⁷² Benczes (2014), p.93

⁷³ Benczes (2014), pp.90

⁷⁴ Ευρωπαϊκή Ένωση (2021)

θεωρητική σχολή και καθυστερώντας με αυτόν τον τρόπο σημαντικά την διαχείριση αυτής της κρίσης.⁷⁵

Συμπερασματικά, στο ερώτημα εάν η Ευρωζώνη είναι μια άριστη νομισματική περιοχή, η απάντηση με μια πρώτη ματιά είναι αρνητική. Υπάρχουν ακόμη πολλά περιθώρια βελτίωσης και σταθεροποίησης της ΟΝΕ, ειδικά όσον αφορά την οικονομική και δημοσιονομική διακυβέρνηση. Η ενδεχόμενη μελλοντική εδραίωση ενός ευρωπαϊκού υπουργείου οικονομικών ή ακόμη και ένα ευρωπαϊκό ταμείο ανεργίας θα μπορούσαν να προσφέρουν μια αποτελεσματική λύση συντονισμού έναντι των απρόσμενων οικονομικών κραδασμών. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να παραμερίσουν την λήψη αποφάσεων, αφενός βάσει του διακυβερνητισμού και αφετέρου, σύμφωνα με την ισχύ, υιοθετώντας περισσότερο την αξία της αλληλεγγύης απέναντι σε καταστάσεις κρίσεων. Όλα αυτοί οι παράγοντες έθεσαν την Ευρωζώνη εύαλωτη απέναντι στην διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και την οδήγησαν στην οικονομική κρίση, διογκώνοντας τις ασυμμετρίες μεταξύ των κρατών.

1.3 Τα εργαλεία αντιμετώπισης της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους

Τόσο οι δομικές και οι σχεδιαστικές ελλείψεις της ΟΝΕ στο πλαίσιο του ενιαίου νομίσματος, όσο και η έλλειψη μιας σταθερής κοινής οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, προετοίμασαν το έδαφος για την μεταφορά της οικονομικής κρίσης προς στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο.⁷⁶ Οι προκλήσεις που έφερε το κύμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2009 στην ΕΕ και την Ευρωζώνη ήταν πρωτοφανές, ενώ τόνισαν ιδιαίτερα το γεγονός ότι ήταν σε πολύ μεγάλο βαθμό θεσμικά απροετοίμαστη στην αντιμετώπιση αυτής της οικονομικής κρίσης, σχεδόν δέκα χρόνια μετά την εισαγωγή του ευρώ ως κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα.⁷⁷ Ταυτόχρονα, κατέστη ξεκάθαρο ότι η αλληλεξάρτηση μεταξύ των οικονομιών των κρατών μελών είχε φτάσει σε τόσο υψηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα την ταχεία εξάπλωση των δημοσιονομικών προκλήσεων εντός της Ευρωζώνης.⁷⁸ Η ανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού τομέα, τα χαμηλά δημοσιονομικά επίπεδα, η αύξηση των ποσοστών ανεργίας, η μείωση της ανταγωνιστικότητας και η διακοπή των αναπτυξιακών ενεργειών, ήταν βασικά σημεία που επλήγησαν σοβαρά από

⁷⁵ Liesbet & Gary (2019), p.1118

⁷⁶ Χριστοδουλάκη (2016), σελ.7

⁷⁷ Liesbet & Gary (2019), p.1118

⁷⁸ Ευρωπαϊκή Ένωση (2017), σελ.13

τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, τα οποία οδήγησαν με την σειρά τους, στο πλαίσιο ενός επαναλαμβανόμενου φαύλου κύκλου, σε μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα.⁷⁹ Κατά συνέπεια αυξανόταν διαρκώς το δημόσιο χρέος με αποτέλεσμα οι οίκοι αξιολόγησης να βαθμολογούν κυρίως τα νότια ευρωπαϊκά κράτη πολύ χαμηλά, αυξάνοντας έτσι τα επιτόκια δανεισμού στις αγορές και ωθώντας ως εκ τούτου, τα κράτη στα πρόθυρα της χρεοκοπίας.⁸⁰

Προκειμένου ωστόσο, να αποφευχθεί αφενός η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος και αφετέρου η χρεοκοπία μεμονωμένων κρατών μελών, η Ευρωζώνη προέβη σε σπασμωδικές και αποσπασματικές ενέργειες αποτροπής ενός φαινόμενου ντόμινο, υπό την εντύπωση μιας πιθανής διάλυσης της ΟΝΕ και ταυτόχρονα ενός βασικού οράματος: εκείνο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁸¹ Στο πλαίσιο διαχείρισης αυτής της κρίσης οι ευρωπαίοι αρχηγοί κρατών και οι υπουργοί οικονομικών ανέλαβαν έναν ηγετικό ρόλο κυρίως μέσω του νεοσύστατου θεσμού της συνόδου κορυφής της Ευρωζώνης.⁸² Η διαχείριση της παρούσας κρίσης προέκυψε σε μεγάλο βαθμό από τα αποτελέσματα των διακυβερνητικών διαπραγματεύσεων των κρατών. Οι μαζικές ανισορροπίες στην ΟΝΕ έφεραν κυρίως την Ελλάδα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, με δυνητικά καταστροφικές συνέπειες για το ευρώ και ολοκλήρωση την Ευρωζώνη. Στην συνέχεια ακολούθησε μια μακρά περίοδο τεσσάρων ετών, με διάφορες διαπραγματεύσεις, οι οποίες συμβολίζονται από έναν βαθιά διακυβερνητικό χαρακτήρα. Στις εν λόγω διαπραγματεύσεις κυριαρχούσαν οι εθνικές κυβερνήσεις, κυρίως τον βόρειων κρατών της Ευρωζώνης, όπως η Γερμανία.⁸³

Αποτέλεσμα των πρώιμων συζητήσεων και αποφάσεων αποτροπής τόσο των καταστροφικών συνεπειών της κατάρρευσης του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος, όσο και η πτώχευση των πρώτων πληγέντων κρατών όπως η Ελλάδα η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, ήταν οι συμφωνίες για επανειλημμένα πακέτα διάσωσης.⁸⁴ Ήταν πλέον απαραίτητη μια σειρά μέτρων αντιμετώπισης της κρίσης, εστιάζοντας μεταξύ άλλων: ⁸⁵

- Στην εξέλιξη εργαλείων δημοσιονομικής εποπτείας και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων,
- Σε μια πιο συντονισμένη και αποτελεσματική οικονομική και νομισματική πολιτική,
- Σε ενέργειες διάσωσης του τραπεζικού συστήματος

⁷⁹ Ευρωπαϊκή Ένωση (2017), σελ.13

⁸⁰ Ευρωπαϊκή Ένωση (2017), σελ.13

⁸¹ Gomez Müller et al. (2017), pp.11

⁸² Gomez Müller et al. (2017), p.12

⁸³ Liesbet & Gary (2019), p.1118

⁸⁴ Liesbet & Gary (2019), p.1118

⁸⁵ Τσιπούρη (2015), σελ.238

- Όπως επίσης και σε μηχανισμούς χρηματοδότησης κρατών μελών με αυξημένο δημοσιονομικό χρέος που αντιμετώπιζαν δυσκολίες χρηματοδότησής από τις διεθνείς αγορές.

Τα εργαλεία αντιμετώπισης που αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης μπορούν να χωριστούν σε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα.⁸⁶ Ενώ, όσον αφορά τον σκοπό του εργαλείου αντιμετώπισης μπορούν να διαχωριστούν σε μέτρα διευκόλυνσης της ρευστότητας ή εξέλιξης θεσμικών οργάνων.⁸⁷

Τα βραχυπρόθεσμα εργαλεία αντιμετώπισης της κρίσης είχαν ως κύριο σκοπό την επίλυση άμεσων προκλήσεων κρατών μελών της Ευρωζώνης, ιδιαίτερα αναφορικά με την ρευστότητα, αποτρέποντας στιγμιαία μια επικείμενη χρεοκοπία ενός κράτους. Σε αυτήν την κατηγορία μέτρων συγκαταλέγονται τα προσωρινά πακέτα διάσωσης κρατών όπως αυτά προς την Ελλάδα και την Πορτογαλία, ενώ και η αγορά στοιχείων ενεργητικού από την ΕΚΤ, όπως για παράδειγμα τα κρατικά ομόλογα.⁸⁸ Αντιθέτως, τα μακροπρόθεσμα μέτρα σταθεροποίησης της Ευρωζώνης εστίαζαν πέρα από την διαχείριση των τρεχόντων προβλημάτων, στην δυνατότητα επίλυσης και μελλοντικών προκλήσεων οικονομικής δυσχέρειας, μέσω της θέσπισης μόνιμων θεσμών και μηχανισμών πακέτων διάσωσης όπως το EMS, το Σύμφωνο Euro-Plus, το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, η μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (Sixt Pact) και του Ευρωπαϊκού Δημοσιονομικού Συμφώνου.⁸⁹

Τα εργαλεία διευκόλυνσης της ρευστότητας αποτελούνται από τρία βασικά προγράμματα εξαγορών της ΕΚΤ: Την θέσπιση του προγράμματος για τις αγορές χρεογράφων (Security Markets Programme),⁹⁰ τις ενέργειες μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (Long Term Refinancing Operation) και τις οριστικές Νομισματικές Συναλλαγές (Outright Monetary Operations), οι οποίες διευκόλυναν τις αγορές ομόλογων υπό όρους, ωστόσο εν τέλει δεν μπήκαν σε εφαρμογή.⁹¹ Ο ρόλος και η συμβολή της ΕΚΤ στην διαχείριση της οικονομικής κρίσης ήταν επομένως πολύ ενεργή και ουσιώδης. Συγκεκριμένα, όταν προέβη το 2015 μέσω της ποσοτικής χαλάρωσης στην αγορά κρατικών ομόλογων με σκοπό να τονώσει την οικονομία και να οδηγήσει σταδιακά την Ευρωζώνη και πάλι στις κεφαλαιαγορές μέσω της μείωσης του κόστους δανεισμού.⁹² Αυτή η τακτική θυμίζει έντονα την διαχείριση κρίσεων που ακολούθησε

⁸⁶ Gröbe (2012), p.6

⁸⁷ Τσιπούρη (2015), σελ.238

⁸⁸ Gröbe (2012), p.6

⁸⁹ Gröbe (2012), p.6

⁹⁰ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010)

⁹¹ Τράπεζα της Ελλάδος (2021)

⁹² Claeys et al. (2015), pp.2

η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών σε αντίστοιχη οικονομική ύφεση που αντιμετώπιζε.⁹³

Και ενώ από την αρχή της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους η ΕΕ ήταν θεσμικά απροετοίμαστη, όταν ξέσπασε η ελληνική οικονομική κρίση και αντιλήφθηκαν οι ηγέτες της Ένωσης το μέγεθος του οικονομικού και δημοσιονομικού προβλήματος, θεώρησαν αναπόφευκτη την συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), το οποίο μαζί με την ΕΚΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέσπισαν την λεγόμενη «Τρόικα» ή αλλιώς «τριμελής επιτροπή».⁹⁴ Στόχος ήταν, αφενός να υπάρξει μια συγχρηματοδότηση από την πλευρά του ΔΝΤ, διότι τα κεφάλαια από τον ΕFSM αποκλειστικά δεν επαρκούσαν και αφετέρου να εφαρμόσει στην περίπτωση της κρίσης της Ευρωζώνης την έως τώρα εμπειρία στην διαχείριση και επίλυση αντίστοιχων κρίσεων.⁹⁵ Τα αυστηρά δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας και η εποπτεία των μέτρων ήταν οι βασικές προϋποθέσεις χρηματοδότησης της Τρόικας, με αποτέλεσμα τα πληγέντα κράτη να είναι έτοιμα να επιστρέψουν στις αγορές.⁹⁶ Ωστόσο, ο χειρισμός του ΔΝΤ και η επιβολή των δυσβάσταχτων μέτρων λιτότητας για τις κοινωνίες των κρατών μελών, έφεραν στο προσκήνιο αρκετές φορές έντονη κριτική.

Η ανάγκη της εδραίωσης ειδικών μηχανισμών χρηματοδότησης δημιουργήθηκε μετά το πρώτο πακέτο διάσωσης προς την Ελλάδα, το οποίο περιείχε δάνεια των κρατών μελών. Με αυτόν τον τρόπο συστάθηκε σταδιακά ο αρχικά προσωρινός μηχανισμός του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕFSM), ο οποίος αργότερα εξελίχθηκε από τα κράτη μέλη στον μόνιμο μηχανισμό Ευρωπαϊκής Σταθερότητας (ΕΜΣ).⁹⁷

Ο έκτακτος μηχανισμός ΕFSM παρείχε μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οικονομική στήριξη σε οποιαδήποτε χώρα της ΕΕ αντιμετώπιζε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες, υπό την προϋπόθεση της εφαρμογής μεταρρυθμίσεων, με απώτερο σκοπό την οικονομική σταθερότητα της Ένωσης.⁹⁸ Ενώ ταυτόχρονα, είχε υιοθετηθεί ένα σύστημα τακτικής εποπτείας των ευρωπαϊκών τραπεζών και της δημοσιονομικής πολιτικής των κρατών.⁹⁹ Σε δεύτερο χρόνο, από τον Ιούλιο του 2013 και μετά, οι χώρες της Ευρωζώνης με ανάγκη την διευκόλυνση ρευστότητας μέσω της οικονομικής βοήθειας έπρεπε να στραφούν στο μόνιμο πλέον διακυβερνητικό ίδρυμα, τον ΕΜΣ, ο οποίος διαθέτει διάφορα χρηματοοικονομικά εργαλεία για την χορήγηση δανείων προς τα κράτη μέλη και την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών.¹⁰⁰

⁹³ Τσιπούρη (2015), σελ.238

⁹⁴ Βιτζηλαίος (2019), σελ.18

⁹⁵ Τσιπούρη (2015), σελ.239

⁹⁶ Βιτζηλαίος (2019), σελ.16

⁹⁷ Ελληνική Δημοκρατία (2017)

⁹⁸ European Commission (Unknown)

⁹⁹ Τσιπούρη (2015), σελ.238επ.

¹⁰⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019)

Σημαντικοί πυλώνες κατά διαχείριση της οικονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη ήταν η δημιουργία μιας Τραπεζικής Ένωσης, ο στόχος μιας δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η εξέλιξη μιας συντονισμένης οικονομικής διακυβέρνησης και η κατοχύρωση μιας διαδικασίας δημοκρατικής νομιμοποίησης.¹⁰¹

Κατά την διάρκεια της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης το 2011, εδραιώθηκε στα πλαίσια μιας πιο συντονισμένης οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ, το λεγόμενο «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο» (European Semester). Με αυτόν τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα στα κράτη μέλη να διαμορφώνουν κατά την διάρκεια ενός έτους μια πιο συντονισμένη και αποτελεσματική οικονομική και κοινωνική πολιτική.¹⁰² Σκοπός ήταν τόσο η κεντρική εποπτεία των μακροοικονομικών, διαρθρωτικών και δημοσιονομικών πολιτικών που ακολουθούσαν όλα τα κράτη μέλη, όσο και η επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση παραβιάσεων, όπως και ο έλεγχος του εθνικού προϋπολογισμού.¹⁰³ Παράλληλα με τα παραπάνω έπρεπε ωστόσο να διασφαλίζεται και η εφαρμογή του Σύμφωνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ). Ενώ την ίδια χρονιά με την σύσταση του Ευρωπαϊκού Εξάμηνου, εισήχθη μια δέσμη κανονισμών στο ΣΣΑ, αποτελούμενη από έξι μέτρα (Six Pack), με στόχο την μείωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών και την διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας. Η εφαρμογή αυτών των μέτρων ωστόσο, επιτηρείται στο πλαίσιο του δημοσιονομικού συντονισμού στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο.¹⁰⁴

Ένα ακόμα εργαλείο, το οποίο υιοθετήθηκε κατά την διάρκεια αντιμετώπισης της κρίσης είναι το Σύμφωνο Euro Plus. Το συγκεκριμένο εργαλείο θεωρείται ως μια συμπληρωματική ατζέντα του ΣΣΑ, στοχεύοντας στην ενίσχυση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των κρατών μελών της ΕΕ, διασφαλίζοντας και πάλι την σταθερότητα της Ευρωζώνης.¹⁰⁵

Δεδομένου των δημοσιονομικών επιπτώσεων της ύφεσης, παρουσίασε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2014 το σχέδιο Juncker. Στόχος του συγκεκριμένου επενδυτικού προγράμματος ήταν να υποστηρίξει την ανάκαμψη μετά την κρίση, επενδύοντας 500 δις. ευρώ σε θέσεις εργασίας και καινοτομία, μετριάζοντας με αυτόν τον τρόπο τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην ΟΝΕ.¹⁰⁶ Το σχέδιο Juncker μετονομάστηκε πλέον σε InvestEU 2021-2027, στοχεύοντας να επενδύσει άλλα 650 δις. ευρώ τα επόμενα χρόνια για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.¹⁰⁷

Λόγω της έντονης χρηματοπιστωτικής κρίσης που έφερε την ΕΕ αντιμέτωπη με μια σειρά προ τετελεσμένων γεγονότων, και μη έχοντας την αντίστοιχη εμπειρία διαχείρισης τέτοιου είδους

¹⁰¹ Ελληνική Δημοκρατία (2017)

¹⁰² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownB)

¹⁰³ Ελληνική Δημοκρατία (2017)

¹⁰⁴ Delivorias (2014)

¹⁰⁵ Eurofound (2014)

¹⁰⁶ European Commission (2019)

¹⁰⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownC)

κρίσεων, εξελίχθηκαν και εφαρμόστηκαν κάποια κανονιστικά μέτρα ενίσχυσης του δημοσιονομικού τομέα, προκειμένου να υφίσταται μια διαρκή και συντονισμένη οικονομική εποπτεία από πλευράς των ευρωπαϊκών θεσμών. Σε αντίθεση ωστόσο, με όλες τις επίσημες ανακοινώσεις των ευρωπαϊκών θεσμών, η κρίση του ευρώ δεν ξεπεράστηκε ποτέ πλήρως, με την ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη να παραμένει αδύναμη και πολλές χώρες να μην έχουν φτάσει ακόμη στα οικονομικά επίπεδα προ κρίσης. Η ευρωπαϊκή διαχείριση έδειξε ότι οι υποκείμενες τάσεις και προκλήσεις της ύφεσης δεν αντιμετωπίστηκαν εις βάθος, παρά μόνο στιγμιαία και αποσπασματικά και με σημαντική έλλειψη αλληλεγγύης.

Κεφάλαιο 2: Η μεταναστευτική και προσφυγική κρίση στην ΕΕ

2.1 Οι προκλήσεις και η διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών

Οι προκλήσεις των μεταναστευτικών ροών και κυρίως της παράνομης μετανάστευσης διαιωνίζονται εδώ και χρόνια στις ευρωπαϊκές χώρες που συνορεύουν με τα παράλια της Μεσόγειου. Η λεγόμενη προσφυγική κρίση ωστόσο, θεωρήθηκε ως διακρατικό πρόβλημα στην Ευρώπη από τα μέσα του 2015 και μετά. Κατά την χρονική περίοδο 2015 και 2016, πέρασαν παραπάνω από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες και μετανάστες από την Μεσόγειο με τελικό προορισμό την κεντρική και βόρεια Ευρώπη, ενώ οι υποβολές των αιτήσεων ασύλου ξεπέρασαν τις 3 εκατομμύρια αιτήσεις.¹⁰⁸

Εννοιολογικά ωστόσο, υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ του πρόσφυγα και του μετανάστη και των νόμιμων ή παράνομων μεταναστών και προσφύγων. Οι μετανάστες είναι άνθρωποι που επιλέγουν να μετακινηθούν όχι λόγω άμεσης απειλής, δίωξης ή θανάτου, αλλά κυρίως για να βελτιώσουν τη ζωή τους, βρίσκοντας εργασία και προϋποθέσεις για μια καλύτερη ζωή. Οι πρόσφυγες είναι άτομα που διαφεύγουν από ένοπλες συγκρούσεις ή διώξεις στην χώρα τους και δεν μπορούν να επιστρέψουν άμεσα ή με ασφάλεια σε αυτήν, με αποτέλεσμα να αναζητούν προστασία και άσυλο σε τρίτες χώρες.¹⁰⁹ Η νομιμότητα της εισροής είναι δεδομένη εάν ο πρόσφυγας ή ο μετανάστης έχει ακολουθήσει όλες τις προδιαγραφές που απαιτεί η ΕΕ κατά την είσοδο του στα ευρωπαϊκά σύνορα. Συχνό φαινόμενο παραμένει ωστόσο, παρά της αρχικής νόμιμης εισόδου, οι μετανάστες ή οι πρόσφυγες να χαρακτηριστούν ως παράνομοι, είτε λόγω της λήξης της άδειας παραμονής τους, είτε εξαιτίας της ελλιπούς ολοκλήρωσης των διαδικασιών ασύλου.¹¹⁰

Η υψηλή εισροή μεταναστών και προσφύγων που έφτασαν στα ευρωπαϊκά εδάφη, κυρίως από περιοχές εμφύλιων πολέμων όπως της Συρίας και της Μέσης Ανατολής μέσω της Τουρκίας και των θαλάσσιων ζωνών προς τις βασικές χώρες υποδοχής Ελλάδα, Ιταλία και Ισπανία, έχει δημιουργήσει νέες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές πιέσεις στην ΕΕ, η οποία συνεχίζει να ανακάμπτει από τις χρηματοοικονομικές προκλήσεις της ύφεσης στην Ευρωζώνη των προηγούμενων ετών. Ταυτόχρονα, με την οικονομική αποσταθεροποίηση των χωρών υποδοχής

¹⁰⁸ Operational Portal Refugee Situations (2021); Eurostat (2021)

¹⁰⁹ Saridi (2018), σελ.191

¹¹⁰ Παραδεισάνου (Unknown)

που συνορεύουν στα ευρωπαϊκά εξωτερικά σύνορα, εκτεθειμένα στην πρώτη γραμμή απέναντι στις ανεξέλικτες εισροές μεταναστών και προσφύγων, η ΕΕ είχε να αντιμετωπίσει και την ασύμμετρη επιβάρυνση μεταξύ των κρατών της νότιας, της βόρειας και της ανατολικής Ευρώπης.¹¹¹ Για ακόμη μια φορά η ΕΕ μετά την περίοδο της οικονομικής κρίσης ήρθε αντιμέτωπη με μια σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των κρατών μελών, η οποία έφερε ξανά στην επιφάνεια βασικά θέματα αλληλεγγύης, τα οποία αποτελούν θεμελιώδες αξία για την πορεία και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹¹²

Η ΕΕ έπρεπε επομένως να αντιδράσει με μια σειρά πολιτικών μέτρων και θεμελιωδών μεταρρυθμίσεων τόσο στην κοινή πολιτική ασύλου όσο και στην πολιτική προστασίας των ευρωπαϊκών εξωτερικών συνόρων, με αποτέλεσμα να μπορέσει να διαχειριστεί αυτές τις εξωτερικές προκλήσεις όσο πιο αποτελεσματικά, με αλληλεγγύη και σεβόμενη τα ανθρωπινά δικαιώματα, δίχως διακρίσεις.¹¹³

Η ΕΕ ως Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) εξασφαλίζει την κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της Ένωσης, σεβόμενη τα θεμελιώδη δικαιώματα ενώ, προσπάθησε να εξελίξει μια κοινή πολιτική διαχείρισης όσον αφορά την μετανάστευση, το άσυλο και την προστασία των ευρωπαϊκών συνόρων, τονίζοντας ιδιαίτερα το χαρακτηριστικό της αλληλεγγύης τόσο απέναντι των υπηκόων εκτός ΕΕ, όσο και μεταξύ των κρατών μελών.¹¹⁴

Και ενώ, υπήρξαν κατά καιρούς αρκετές μεταναστευτικές κρίσεις στην ιστορία της ευρωπαϊκής ηπείρου, φαίνεται ότι τέτοιου είδους κρίσεις τείνουν να επαναλαμβάνονται περιοδικά. Μετά τις πολεμικές συρράξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής η ανθρωπιστική κρίση που ακολούθησε αργότερα θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί, μειώνοντας την τόσο μεγάλη έκταση των πραγμάτων, εάν η ΕΕ είχε προετοιμαστεί ήδη μετά την έναρξη του πολέμου στην Συρία. Παρόλο που αυτή η κρίση θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί σε μεγάλο βαθμό, η ΕΕ και τα κράτη μέλη αποδείχθηκαν αφενός απροετοίμαστα, αφετέρου σε μεγάλο βαθμό έκπληκτα.¹¹⁵

Σημαντικός παράγοντας που δυσχέραινε σε μεγάλο βαθμό την αντιμετώπιση αυτής της κρίσης είναι ότι πέρα από την ΕΕ, διαθέτουν και τα κράτη μέλη το δικαίωμα έκδοσης νομοθεσίας στο πεδίο της μεταναστευτικής πολιτικής στο πλαίσιο των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων. Στην πορεία ωστόσο, αυτό άλλαξε, εδραιώνοντας σε μεγάλο βαθμό τον υπερεθνικό παράγοντα αντιμετώπισης.¹¹⁶ Η ευρωπαϊκή διαχείριση της μεταναστευτικής κρίσης διαχωρίζεται σύμφωνα με την βιβλιογραφία σε τρεις πυλώνες: Τις δράσεις που πραγματοποίησε η ΕΕ εντός της Ένωσης, οι ενέργειες στα εξωτερικά ευρωπαϊκά σύνορα και οι ευρωπαϊκές πολιτικές

¹¹¹ Kyriakopoulos (2019)

¹¹² Kyriakopoulos (2019)

¹¹³ Bundeszentrale für Europäische Bildung (2018), p.1

¹¹⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020a)

¹¹⁵ Grigonis (2017), σελ.93

¹¹⁶ Σπανού (2019)

δράσεις εκτός ευρωπαϊκού χώρου. Αυτή η διαχείριση της μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης περιλαμβάνει συνοπτικά, την αντιμετώπιση των βασικών αιτίων της κρίσης, την ανθρωπιστική βοήθεια εντός και εκτός της Ένωσης, μέσω ενός κοινού συστήματος ασύλου, διαχωρίζοντας και επιστρέφοντας άτομα τα οποία δεν δικαιούνται άσυλο. Επιπλέον, εφαρμόστηκαν αρκετές δράσεις για την ασφάλεια και την προστασία των ευρωπαϊκών συνόρων, περιορίζοντας με αυτόν τον τρόπο και το λαθρεμπόριο μεταναστών προσφέροντας ταυτόχρονα ευκαιρίες για νόμιμη είσοδο στην ευρωπαϊκή επικράτεια.¹¹⁷

2.2 Διαχείριση εντός της ΕΕ

Η μεταρρύθμιση της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής ατζέντας ήρθε μετά από αρκετές τραγωδίες στις θαλάσσιες ζώνες της Μεσογείου, όταν την άνοιξη του 2015 έχασαν την ζωή τους πάνω από 800 πρόσφυγες σε ατυχήματα στον θαλάσσιο χώρο, όπως επίσης και οι ανεξέλεγκτες ροές έως τότε, με αποτέλεσμα η ΕΕ να δέχεται πιέσεις να παρθούν σημαντικές αποφάσεις.¹¹⁸ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη λίγο αργότερα στην παρουσίαση μιας δέσμης πολιτικών μέτρων και κατευθυντήριων γραμμών, όπως η πρόταση ενός ενιαίου μοντέλου διανομής των προσφύγων βάσει ποσοστώσεων, όπου κάθε κράτος μέλος θα πρέπει να αναλάβει ένα συγκεκριμένο ποσοστό όλων των αιτούντων άσυλο που του αναλογεί, όπως επίσης και η δημιουργία ενός μηχανισμού αναδιανομής. Έτσι, σύμφωνα με την Συνθήκη της Λισαβόνας, την βάση για την υλοποίηση όλων των δράσεων της μεταναστευτικής ατζέντας, αποτελεί η ύψιστη αξία της αλληλεγγύης.¹¹⁹ Οι κυριότερες ενέργειες που εφάρμοσε η ΕΕ στο εσωτερικό της περιβάλλον περιλάμβαναν συνοπτικά:¹²⁰

- Την μετεγκατάσταση προσφύγων σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ μέσω της ποσόστωσης και
- Την εδραίωση και απλοποίηση ενός κοινού συστήματος ασύλου

¹¹⁷ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020b)

¹¹⁸ Bundeszentrale für Europäische Bildung (2018), p.2

¹¹⁹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020b)

¹²⁰ Europäische Kommission (2017)

Στο πλαίσιο του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ), προσπάθησε η ΕΕ να θέσει κάποιους βασικούς κοινούς κανόνες και διαδικασίες για την διαχείριση χορήγησης και ανάκλησης ασύλου, που θα εφαρμόζονται από όλα τα κράτη μέλη. Ωστόσο, παραμένουν ακόμα αρκετές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών όπου δεν αντιμετωπίζονται με τις ίδιες διαδικασίες οι αιτήσεις ασύλου, γεγονός το οποίο δημιουργεί κίνητρα στους αιτούντες άσυλο να μετακινηθούν εντός του ευρωπαϊκού χώρου, ευελπιστώντας να βρουν ένα κράτος μέλος το οποίο θα τους χορηγήσει άσυλο και διεθνή προστασία.¹²¹ Επομένως, υπάρχουν αρκετά περιθώρια βελτίωσης και αναπροσαρμογής του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου. Ως εκ τούτου, προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Σεπτέμβριο του 2020 η μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, αναδιαμορφώνοντας τις διαδικασίες ασύλου υπό το πρίσμα μιας κοινής ολοκληρωμένης προσέγγισης για όλα τα κράτη μέλη. Στόχος είναι να τονωθεί η αλληλεγγύη μέσω μιας δικαίας κατανομής αιτήσεων ασύλου στα κράτη μέλη και ταυτόχρονα να εξασφαλιστεί μακροπρόθεσμα η γρήγορη επεξεργασία, υποστηρίζοντας την αποσυμφόρηση του συστήματος.¹²² Η μεταρρύθμιση του συστήματος ασύλου έχει τεθεί πολλές φορές ως στόχος από την ΕΕ, ωστόσο δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια αξιοσημείωτη πρόοδος λόγω των αποκλίσεων μεταξύ των κρατών μελών και την δυσκολία στην εξασφάλιση της προθυμίας για αλληλεγγύη και υπευθυνότητα μεταξύ των διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών.¹²³ Δίνοντας συνεπώς, προτεραιότητα στα εθνικά συμφέροντα και όχι στα συλλογικά και ευρωπαϊκά υπερεθνικά.

Η χαοτική μεταναστευτική πρόκληση ανέδειξε τις ελλείψεις συντονισμού της ΕΕ και των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στην αντιμετώπιση αυτής της κρίσης. Τεράστιες εισροές μεταναστών και προσφύγων κατέφταναν στις χώρες υποδοχής της νότιας Ευρώπης, κατευθυνόμενοι προς την κεντρική Ευρώπη. Στο πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων έκτακτης ανάγκης, κατά το αποκορύφωμα της κρίσης, η αρχική παράλυση και στασιμότητα της μεταναστευτικής πολιτικής οδήγησε στην πολιτική των ανοιχτών συνόρων που ανακοίνωσε η Γερμανία, ως ένα από τα κράτη μέλη πρώτης επιλογής για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.¹²⁴ Κατά συνέπεια, επιτράπηκε στους πρόσφυγες εκείνο το διάστημα η νόμιμη είσοδος στην Γερμανία χωρίς εκκίνηση κάποιας προηγούμενης διαδικασίας. Ταυτόχρονα με τις υπερεθνικές αποφάσεις αντιμετώπισης της κρίσης, κάποια μεμονωμένα κράτη μέλη στην διαδρομή των Βαλκανίων ζήτησαν προστασία από ξαφνικές και μαζικές μεταναστευτικές ροές κλείνοντας τα σύνορά τους και εισάγοντας ελέγχους στα σύνορά τους.¹²⁵

¹²¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021a)

¹²² Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021b)

¹²³ Europäisches Parlament (2019), p.8

¹²⁴ Kyriakopoulos (2019)

¹²⁵ Gomez Müller et al. (2017), p.13

Όταν τα κράτη μέλη αποφάσισαν σύμφωνα με δύο πλειοψηφικές αποφάσεις να μετεγκαταστήσουν και να διανεύουν συνολικά 160.000 αιτούντες άσυλο σε ολόκληρη την ΕΕ, ώστε να διευκολύνουν τις χώρες πρώτης εισόδου, Ελλάδα και Ιταλία, κράτη όπως η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τσεχία αρνήθηκαν κατηγορηματικά να εφαρμόσουν την εν λόγω απόφαση, αντιθέτως αμφισβητούσαν την νομιμότητα αυτής της πράξης.¹²⁶ Με αυτόν τον τρόπο υπερίσχυσε η υιοθέτηση της διακυβερνητικής σχολής από ορισμένα κράτη μέλη, θέτοντας ως προτεραιότητα τα εθνικά τους συμφέροντα έναντι των συλλογικών προκλήσεων. Συνεπώς, αποδείχθηκε εν μέρη η περιορισμένη χρησιμότητα αυτού του έκτακτου μέτρου αντιμετώπισης. Αν και έχουν γίνει αρκετές ενδοκοινοτικές προσπάθειες μεταρρύθμισης του κοινού συστήματος ασύλου, έχει σημειώσει μικρή πρόοδο τα τελευταία χρόνια, εξελίσσοντας την προσφυγική κρίση γρήγορα ένα υπαρκτικό ζήτημα για την ΕΕ.

2.3 Δράσεις στα σύνορα της ΕΕ

Η άνευ προηγούμενου εισροή προσφύγων και παράτυπων μεταναστών στα ευρωπαϊκά εδάφη, με ιδιαίτερη κορύφωση το 2015, υπογράμμισε μια σειρά από αδύναμα σημεία και κενά στις πολιτικές που ακολουθούσε τον πρώτο καιρό η ΕΕ για την μετανάστευση, το άσυλο και την προστασία των εξωτερικών συνόρων. Στο πλαίσιο των δράσεων που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή των συνόρων της Ένωσης, η πολιτική στρατηγική διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου επικεντρώθηκε στις παρακάτω ενέργειες:¹²⁷

- Η προστασία των εξωτερικών συνόρων
- Αύξηση της παρουσίας της ΕΕ στον θαλάσσιο χώρο για τη διάσωση ανθρώπων ζώων και τη διάλυση δικτύων λαθρεμπορίου
- Δημιουργία δομών φιλοξενίας στις χώρες υποδοχής Ελλάδα και Ιταλία
- Ταυτοποίηση, εποπτεία και εγγραφή όλων των αφίξεων, αφενός μέσω του συστήματος ασύλου, αφετέρου μέσω των διαδικασιών επιστροφής ή επανεισδοχής παράτυπων μεταναστών

Η άνιση κατανομή της ευθύνης για τις διαδικασίες ασύλου, ως επακόλουθο του συστήματος του Δουβλίνου στα κράτη μέλη που βρίσκονται στα εξωτερικά ευρωπαϊκά σύνορα, έγινε πολύ

¹²⁶ Welt (2019)

¹²⁷ Europäische Kommission (2017)

προφανής. Ωστόσο, όσο δυσκολότερες έγιναν οι διαπραγματεύσεις εντός της ΕΕ, τόσο μεγαλύτερη σημασία έδινε η ΕΕ σε δράσεις που συνδέονται άμεσα με την ασφάλεια και την προστασία των εξωτερικών συνόρων. Ενώ ταυτόχρονα, υπήρχε και η πίεση από την διαρκώς αυξανόμενη κατάσταση της τρομοκρατικής απειλής.¹²⁸

Μια από τις βασικές εξελίξεις στον δρόμο προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί η δημιουργία του χώρου Σένγκεν, κερτημένο το οποίο ενσωματώθηκε μέσω της Συνθήκης του Άμστερνταμ στο θεμελιώδη νομικό υπόβαθρο της ΕΕ. Πρόκειται επομένως, για ένα ζήτημα εξέχουσας σημασίας, το οποίο διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό τις μετακινήσεις εντός του ευρωπαϊκού χώρου, χωρίς εσωτερικά σύνορα, καταργώντας ταυτόχρονα και τους τελωνειακούς ελέγχους μεταξύ των κρατών, ώστε να ολοκληρωθεί η κοινή αγορά.¹²⁹ Η ΕΕ ως ένας ΧΕΑΔ, σε συνδυασμό με την διαμόρφωση του καθεστώτος Σένγκεν, πέτυχε ένα κεντρικό επίτευγμα του ευρωπαϊκού σχεδίου ενοποίησης. Από το ξέσπασμα της μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης και μετά ασκήθηκε μεγάλη πίεση στο σύστημα Σένγκεν, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η ανάγκη εδραίωσης κάποιων κοινών κανόνων μεταξύ των κρατών μελών στην διαχείριση και την προστασία των ευρωπαϊκών εξωτερικών συνόρων και το σύστημα ασύλου.¹³⁰ Με την βοήθεια διάφορων βάσεων δεδομένων δόθηκε η δυνατότητα στα κράτη μέλη να διεξάγουν ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα. Το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (SIS) είναι μια βάση δεδομένων, η οποία συμβάλει στην διατήρηση της συνοριακής ασφάλειας εντός του πεδίου Σένγκεν, καθιστώντας διαθέσιμες τις πληροφορίες σχετικά με καταζητούμενα πρόσωπα και αγνοούμενους, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να καταχωρηθούν και να παρακολουθούνται πληροφορίες σχετικά με την επιστροφή παράνομων πολιτών από τρίτες χώρες.¹³¹

Εκτός από την εφαρμογή των συνοριακών ελέγχων, η διαχείριση των συνόρων περιλαμβάνει επίσης τεχνολογίες επιτήρησης όπως αισθητήρες, τεχνολογίες πληροφοριών, βιομετρικά δεδομένα και καινοτόμες μεθόδους επιτήρησης όπως το Ευρωπαϊκό Σύστημα Επιτήρησης των Συνόρων EUROSUR, όπως και την βάση δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων Eurodac.¹³² Στόχος της ΕΕ είναι να αυξήσει την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ αυτών των τεχνολογιών επιτήρησης σε συνδυασμό με το σύστημα εισόδου/εξόδου, για πιο αποτελεσματικά συμπεράσματα.¹³³ Το σύστημα εισόδου/εξόδου είναι ένας μηχανισμός παρακολούθησης «έξυπνων συνόρων», ο οποίος παρέχει πιο αποτελεσματικό έλεγχο στα σύνορα,

¹²⁸ Bendel (2017), p.23

¹²⁹ Lawspot (2016)

¹³⁰ Σπανού (2019)

¹³¹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020c)

¹³² Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013)

¹³³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2019), σελ.1

καταγράφοντας σε βάσεις δεδομένων τα στοιχεία των υπηκόων τρίτων χωρών που εισέρχονται στα ευρωπαϊκά εδάφη.¹³⁴

Τέλη του 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε σημαντικές αλλαγές στο SIS, περιλαμβάνοντας κυρίως πληροφορίες σχετικά με άτομα που δεν έχουν το δικαίωμα να εισέλθουν ή να παραμείνουν στον χώρο Σένγκεν ή που αναζητούνται σε σχέση με εγκληματικές δραστηριότητες, καθώς και πληροφορίες για ορισμένα χαμένα ή κλεμμένα αντικείμενα. Οι καινοτομίες στοχεύουν, αφενός, στη βελτίωση της ασφάλειας και, αφετέρου, στη βελτίωση της προσβασιμότητας του συστήματος. Η ανταλλαγή πληροφοριών και η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών πρέπει μελλοντικά να βελτιωθεί, ενώ παράλληλα θα πρέπει η EUROPOL να αποκτήσει απεριόριστα δικαιώματα πρόσβασης.¹³⁵

Ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα από την αρχή της διαχείρισης της μεταναστευτικής κρίσης ήταν η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (πρώην Frontex) μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα το 2016. Ο ευρωπαϊκός οργανισμός, του οποίου οι αρμοδιότητες αναπροσαρμόστηκαν και επεκτάθηκαν σε μεγάλο βαθμό, προσφέρει στα κράτη μέλη (ιδιαίτερα στις χώρες υποδοχής) αυξημένη υποστήριξη στους τομείς της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών, την καταπολέμηση διασυνοριακών εγκλημάτων και την διάσωση ανθρώπινων ζώων στον θαλάσσιο χώρο.¹³⁶ Οι διαδικασίες επιστροφής και επαναπατρισμού παράτυπων μεταναστών χωρίς δικαίωμα παραμονής στην ΕΕ έχουν τεθεί επίσης ως στόχοι κατά την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου. Τα κράτη μέλη δεσμεύτηκαν να εφαρμόσουν τις διαδικασίες επιστροφής, ενώ ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Frontex υποστηρίζει αυτό το εγχείρημα, συντονίζοντας την επιχείρηση της επιστροφής.¹³⁷

Ένα εξίσου σημαντικό κομμάτι της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής ατζέντας το 2015, ήταν η ιδέα της δημιουργίας δομών φιλοξενίας προσφύγων, για μια καλύτερη διαχείριση τόσο των ανεξέλεγκτων εισροών, όσο και των παράτυπων θαλάσσιων αφίξεων. Οι χώρες υποδοχής στην πρώτη γραμμή όπως η Ελλάδα και η Ιταλία, συμφώνησαν άμεσα να εφαρμόσουν τα λεγόμενα «Hotspots», ελπίζοντας να διευκολυνθεί η διαδικασία της μετεγκατάστασης των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ, καθιστώντας ταυτόχρονα εφικτό τον ταχύτερο διαχωρισμό των παράτυπων μεταναστών από τους νόμιμους.¹³⁸ Ενώ, μετά από παρακολούθηση της αυξητικής τάσης αφίξεων στις χώρες υποδοχής, η δημιουργία περισσότερων δομών φιλοξενίας έγινε βασική προτεραιότητα της ΕΕ. Ως εκ τούτου, διορίστηκαν από την Ένωση ειδικοί άνθρωποι πόροι

¹³⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownD), σελ.1

¹³⁵ Bendel (2017), p.24

¹³⁶ Europäisches Parlament (2019), p.8

¹³⁷ Europäische Kommission (2017), p.3

¹³⁸ Collett & Le Coz (2018), p.11

για την γενική εποπτεία των εγκαταστάσεων, την τεχνική υποστήριξη και τον ευρύτερο συντονισμό των δομών.¹³⁹

2.4 Δράσεις εκτός ΕΕ

Εκτός από την εσωτερική αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης, η ΕΕ προσπάθησε να συντονίσει τις ανεξέλεγκτες εισροές και μέσω μιας στενότερης συνεργασίας με τρίτες χώρες, ώστε να περιορίσει τις προκλήσεις ή ακόμα και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα από την ρίζα, πριν εισχωρήσει στην Ένωση και γίνει ευρωπαϊκό ζήτημα. Έτσι, ο τότε Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jean-Claude Juncker, έθεσε ως αναγκαιότητα την δυναμική αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης και την πολιτική της επανεισδοχής, μέσω μιας καλύτερης συνεργασίας με τρίτες χώρες.¹⁴⁰ Σε αυτήν την δύσκολη κατάσταση αποφάσισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ως βασικό εργαλείο εξωτερικής αντιμετώπισης, να αυξήσει την οικονομική στήριξη για διεθνή προγράμματα βοήθειας, τόσο στις χώρες καταγωγής όπως η Συρία, όσο και στις γειτονικές χώρες διαμετακόμισης προσφύγων.¹⁴¹ Τα πεδία συνεργασίας με τρίτες χώρες περιλάμβαναν σε πρώτο πλάνο:¹⁴²

- Την συνεργασία ΕΕ-Τουρκίας
- Την παγκόσμια υποστήριξη προσφύγων επιτόπου
- Την καταπολέμηση των βασικών αιτίων της παράτυπης μετανάστευσης σε συνεργασία με τις αντίστοιχες χώρες προέλευσης και διέλευσης

Η Τουρκία ήταν η πρώτη χώρα με την οποία η ΕΕ κατέληξε σε συμφωνία στις αρχές του 2016, με στόχο την δημιουργία ενός μηχανισμού ικανού να σταματήσει τις ανεξέλεγκτες εισροές πριν φτάσουν στα ευρωπαϊκά εξωτερικά σύνορα. Αυτή η νέα συνεργασία προέβλεπε επιπλέον, για κάθε παράτυπο μετανάστη ή πρόσφυγα που επιστρέφει στην Τουρκία, να εγκατασταθεί ένας άλλος νόμιμος μετανάστης αυτή την φορά στην ΕΕ. Η συμφωνία δέσμευσε την ΕΕ να παρέχει ένα ποσό της τάξεως των 6 δισεκατομμυρίων ευρώ στην Τουρκία για να διαχειριστεί των τεράστιο όγκο προσφύγων στην επικράτεια της, βελτιώνοντας παράλληλα την προστασία των

¹³⁹ Collett & Le Coz (2018), p.11

¹⁴⁰ Tagliapietra (2019), σελ.6

¹⁴¹ Gomez Müller et al. (2017), p.13

¹⁴² Europäische Kommission (2017)

συνόρων προς την ΕΕ.¹⁴³ Όπως αποδείχθηκε από την περίοδο μετά την σύναψη της εν λόγω συμφωνίας, η συνεργασία πέτυχε σαφώς τον βασικό στόχο να μειωθούν οι αφίξεις παράτυπων μεταναστών από την ανατολική Μεσόγειο στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά, δεν παρείχε μια διαρθρωτική και μακροχρόνια λύση στην κρίση της μετανάστευσης, θέτοντας παράλληλα και πολλά ερωτήματα σχετικά με τις ανθρωπιστικές συνθήκες που έρχονται αντιμέτωποι οι πρόσφυγες στην Τουρκία.¹⁴⁴ Σε ένα γενικότερο πλαίσιο ωστόσο, μπορεί να χαρακτηριστεί αυτή η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας ως ένα σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση και την διαχείριση του προσφυγικού.

Ως εκ τούτου, η πρώην Υπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ, Federica Mogherini, μαζί με άλλους διεθνούς εταίρους συνεργάστηκαν για την εξεύρεση μιας πολιτικής λύσης, εν όψη των συγκρούσεων στις εμπόλεμες περιοχές όπως η Συρία, στοχεύοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην αντιμετώπιση του προβλήματος από την ρίζα.¹⁴⁵ Η ΕΕ ως χορηγός ανθρωπιστικής βοήθειας στη Συρία συμβάλει στην βοήθεια της επίλυσης συγκρούσεων υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Εθνών. Ενώ υποστηρίζει επίσης τις επιτόπου ευκαιρίες απασχόλησης για πρόσφυγες και μετανάστες. Ωστόσο, η αντιμετώπιση των αιτίων των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών είναι μια μακροχρόνια διαδικασία και προσπάθεια που απαιτεί ιδιαίτερη επιμονή και περαιτέρω δράσεις από μεριάς της ΕΕ μελλοντικά.¹⁴⁶

Η ΕΕ συνεργάζεται ως εκ τούτου, και με χώρες διέλευσης και προέλευσης μεταναστών στην Αφρική, συμβάλλοντας έτσι στην μείωση των εισροών προς τα ευρωπαϊκά εδάφη από την αφρικανική ήπειρο. Για το λόγο αυτό, δημιούργησε η Επιτροπή της ΕΕ ένα επιπλέον ταμείο εμπιστοσύνης του ύψους των 1,8 δισεκατομμυρίων ευρώ, για την καλύτερη και πιο στοχευμένη αντιμετώπιση των αιτίων της παράνομης μετανάστευσης στην Αφρική.¹⁴⁷ Για ιδιαίτερα ευάλωτους μετανάστες, με την ανάγκη διεθνούς προστασίας, έχουν δημιουργηθεί ορισμένα κέντρα μετανάστευσης, τα οποία υποστηρίζονται από ευρωπαϊκά κονδύλια. Ενώ ταυτόχρονα, επιδιώκει να καταπολεμήσει επιτόπου τις ενέργειες λαθρεμπορίου και την εμπορία ανθρώπων.¹⁴⁸

¹⁴³ Bendel (2017)

¹⁴⁴ United Nations (2016)

¹⁴⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018); Europäische Kommission (2015), p.4

¹⁴⁶ Bendel (2017) p.11; Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020a)

¹⁴⁷ Europäische Kommission (2015), p.4

¹⁴⁸ Europäische Kommission (2017), p.3

Κεφάλαιο 3: Το “Brexit”

3.1 Μια κρίση εμπιστοσύνης και νομιμότητας – Το χρονικό της αποχώρησης

Σε αντίθεση με την οικονομική κρίση, το μεταναστευτικό και το προσφυγικό φαινόμενο, η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ ή αλλιώς το λεγόμενο “Brexit” και τα περαιτέρω πολιτικά του αποτελέσματα είναι μια κατάσταση κρίσης που δημιουργήθηκε εντός της ΕΕ. Στις 23 Ιουνίου του 2016 ξεκίνησε η πρώτη πράξη της διαδικασίας αποχώρησης της Μεγάλης Βρετανίας μετά το βρετανικό δημοψήφισμα, στο οποίο κατατάχθηκε μια μικρή πλειοψηφία, της τάξεως του 51,9% του πληθυσμού, υπέρ του Brexit.¹⁴⁹ Στην συνέχεια, η βρετανική κυβέρνηση δήλωσε επίσημα την πρόθεσή της να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις

¹⁴⁹ BBC (2016); Funda (2018), p.183

29 Μαρτίου του 2017, ενώ οι διαπραγματεύσεις εξόδου άρχισαν τελικά τον Ιούνιο του ίδιου έτους, καταλήγοντας στις 31 Ιανουαρίου 2020, όπου αποχώρησε και επισήμως από την ΕΕ.¹⁵⁰ Η κρίση της αποχώρησης της Μεγάλης Βρετανίας σχετίζεται άμεσα με μια ευρύτερη κρίση εμπιστοσύνης και νομιμότητας, ενώ ο ευρωσκεπτικισμός κέρδιζε διαρκώς έδαφος σε πολλά κράτη μέλη. Το αποτέλεσμα του βρετανικού δημοψηφίσματος έφερε αφενός πολλά ερωτηματικά για το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ενώ αφετέρου ως ένα σημείο φάνηκε να έχει την δυναμική να εκκινήσει μια διαδικασία απο-ολοκλήρωσης στην ΕΕ, οδηγώντας ενδεχομένως και άλλα κράτη μέλη σταδιακά στην αποχώρηση.¹⁵¹

Από την αρχή του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, ο ρόλος του Ηνωμένου Βασιλείου μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερος, περιγράφοντας την χώρα ως έναν απρόθυμο εταίρο, γεγονός το οποίο μπορούσε να προβλέψει ως ένα βαθμό την έξοδο από την ΕΕ. Μετά την ένταξή του στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα για τα εθνικά οικονομικά πλεονεκτήματα, απορρίπτοντας επανειλημμένα τους υπερεθνικούς στόχους διακυβέρνησης και ένταξης, το Ηνωμένο Βασίλειο παρέμεινε όλο και περισσότερο εκτός της ευρωπαϊκής διαδικασίας ολοκλήρωσης, με την αποχώρηση να αποτελεί κατά κάποιο τρόπο την φυσική έκβαση των πραγμάτων.¹⁵²

Τόσο κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη, όσο και απέναντι στις μεταναστευτικές εισροές, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν έδειξε την απαιτούμενη αλληλεγγύη και αντιτάχθηκε εκ νέου στην ολοκλήρωση της ΕΕ. Με αυτόν τον τρόπο μάζευε από την μια τα πλεονεκτήματα της ένταξης στην Ένωση, από την άλλη ωστόσο εμπόδιζε συνεχώς την αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, διακυβεύοντας τον στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Κατά συνέπεια, είναι αμφίβολο εάν η πρόσφατες ευρωπαϊκές δράσεις για την αντιμετώπιση των συνεπειών της υγειονομικής κρίσης της πανδημίας, θα ήταν εφικτές εάν η Μεγάλη Βρετανία ήταν ακόμα μέλος της ΕΕ.¹⁵³

Το πολυσυζητημένο Brexit θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί συχνά από λαϊκίστικες φωνές και ευρωσκεπτικιστές, ως επιχείρημα αποσταθεροποίησης της Ένωσης. Το παράδειγμα της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, κατέστησε την έξοδο από την Ένωση ως μια πιο ρεαλιστική επιλογή που μπορεί να εκμεταλλευτεί ένα κράτος μέλος σε μια ενδεχόμενη μελλοντική κρίση ή σύγκρουση εντός της ΕΕ.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Bujard & Wessels (2021), p.16

¹⁵¹ Funda (2018), p.184

¹⁵² Bongardt & Torres (2021)

¹⁵³ Bongardt & Torres (2021)

¹⁵⁴ Schmuck (2020)

3.2 Οι διαπραγματεύσεις ΕΕ - Ηνωμένου Βασιλείου

Το δημοψήφισμα εξόδου στο Ηνωμένο Βασίλειο έβαλε την ΕΕ σε μια βαθιά κρίση για διάφορους λόγους. Για πρώτη φορά, ένα κράτος μέλος έκανε χρήση της ρήτρας εξόδου σύμφωνα με το άρθρο 50 της ΣΕΕ που συμφωνήθηκε στη Συνθήκη της Λισαβόνας, παραβιάζοντας έτσι τον πρωταρχικό στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹⁵⁵ Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ έπρεπε να ξοδέψουν πολύ χρόνο και ενέργεια διαπραγματεύοντας τις επιπτώσεις του Brexit και το μέλλον των σχέσεων ΕΕ-Ηνωμένου Βασιλείου. Οι στενοί δεσμοί με τη Μεγάλη Βρετανία που είχαν αναπτυχθεί από το 1973, όταν εισήλθε στην ΕΟΚ, έπρεπε να τεθούν εκ νέου σε ένα καινούργιο πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα να αποσαφηνιστούν και οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες.¹⁵⁶ Λειτουργικά ζητήματα, όπως η κατανομή των εδρών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μεταξύ των κρατών μελών, έπρεπε επίσης να επαναδιαπραγματευθούν σε νέα βάση.¹⁵⁷ Η ευρωπαϊκή διαχείριση απέναντι στο Brexit είχε ως πρωταρχικό στόχο να ελαχιστοποιηθεί το κόστος για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τα κράτη μέλη της ΕΕ.¹⁵⁸ Στο πλαίσιο της διαχείρισης και αντιμετώπισης της αποχώρησης ενός κράτους μέλους από την Ένωση, η ΕΕ σύμφωνα με το άρθ. 50 ΣΕΕ, έθεσε μια μεταβατική περίοδο διαπραγματεύσεων ώστε να προηγηθούν κάποιες ενέργειες και να υπάρξει μια ομαλή έξοδος και για τις δυο μεριές.

Ως απάντηση στο απροσδόκητο αποτέλεσμα του βρετανικού δημοψηφίσματος τον Ιουνίου του 2016, η ΕΕ υπό την μορφή των 27 πλέον κρατών μελών, ξεκίνησε μετά την σύνοδο κορυφής μια περίοδο επαναπροσδιορισμού του μελλοντικού κοινού ευρωπαϊκού σχεδίου, μέσα από την δήλωση της Μπρατισλάβας τον Σεπτέμβριο του 2016.¹⁵⁹ Έθεσαν ως βασικό στόχο την εσωτερική ενίσχυση και ενδυνάμωση της ΕΕ-27 με αφορμή την αποχώρηση ενός κράτους μέλους, εξελίσσοντας αφενός την επικοινωνία και την εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, αφετέρου επενδύοντας σε κοινές λύσεις για τις κοινές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ως σύνολο.¹⁶⁰ Αργότερα, στο πλαίσιο της επετειακής Συνόδου της Ρώμης τον Μάιο του 2017, οι ευρωπαίοι αρχηγοί των κρατών μελών έστειλαν ένα ηχηρό μήνυμα ενότητας, ενώ τόνισαν στις πρωτοφανείς προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ, θα πρέπει να παραμείνουν ενωμένοι και να υπερτερήσει η αξία της αλληλεγγύης.¹⁶¹ Έτσι, μετά την γνωστοποίηση της πρόθεσης

¹⁵⁵ Hosp (2016), p.29

¹⁵⁶ Schmuck (2020)

¹⁵⁷ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020d)

¹⁵⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017a)

¹⁵⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2016), σελ.1

¹⁶⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2016), σελ.2επ.

¹⁶¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017b)

αποχώρησης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάρτιο του 2017, αντί για μια διαδικασία διάλυσης, ξεκίνησε μια συζήτηση για στενότερη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, στην οποία βασικοί πυλώνες ήταν η ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ στην παγκόσμια πολιτική σκηνή και η ανάπτυξη μιας βιώσιμης και ασφαλούς Ένωσης με ευημερία.¹⁶² Αξιοσημείωτο παραμένει και το γεγονός, ότι παρόλο που η Μεγάλη Βρετανία έθεσε ένα μεγάλο υπαρξιακό ερωτηματικό για την ενότητα και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οι ευρωπαίοι πολίτες δεν επηρεάστηκαν. Αντιθέτως, έδειξαν να υποστηρίζουν περισσότερο την ευρωπαϊκή διαδικασία ενοποίησης μετά την απόφαση αποχώρησης ενός κράτους μέλους.¹⁶³

Από την μεριά τους, τα κράτη μέλη της ΕΕ συμφώνησαν να ακολουθήσουν μια κοινή γραμμή, ορίζοντας και στα δυο στάδια διαπραγμάτευσης τον Michel Barnier ως κύριο διαπραγματευτή και εκπρόσωπο της ΕΕ, προκειμένου να αναδείξουν με αυτόν τον τρόπο τα χαρακτηριστικά αλληλεγγύης και ενότητας, τονίζοντας ταυτόχρονα την ύπαρξη μιας ενιαίας ευρωπαϊκής φωνής.¹⁶⁴ Βασικός δρώντας κατά την διαχείριση της διαδικασίας αποχώρησης ήταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, θεσμός ο οποίος είχε αναλάβει κεντρικό ρόλο στην διαμόρφωση της σχέσης με το Ηνωμένο Βασίλειο, λαμβάνοντας βασικές διαδικαστικές και ενωσιακές αποφάσεις.¹⁶⁵ Μέσα από την ΣΕΕ εκχωρείται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ένας ειδικός ρόλος στη διαδικασία εξόδου ενός κράτους μέλους. Αφότου κοινοποιήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο από πλευράς του Ηνωμένου Βασιλείου η πρόθεση αποχώρησης από την ΕΕ, ο θεσμός έκδωσε σχετικές οδηγίες για τις διαπραγματεύσεις εξόδου. Επιπλέον, αποφάσισε ομόφωνα τρεις φορές την παράταση της διετούς περιόδου διαπραγμάτευσης, με τελική ημερομηνία λήξης τις 31 Ιανουαρίου 2020.¹⁶⁶

Σημαντικά ζητήματα τα οποία έπρεπε να διαλευκανθούν κατά την περίοδο των διαπραγματεύσεων μεταξύ ΕΕ-ΗΒ, ήταν κυρίως ο σταδιακός οικονομικός διαχωρισμός με το ύψος των ποσών που έπρεπε να πληρώσει το Λονδίνο στα ευρωπαϊκά ταμεία, τα δικαιώματα των πολιτών και των δύο πλευρών μετά την έξοδο, όπως και τα σύνορα της Ιρλανδίας με την βόρεια Ιρλανδία, ως ένα κράτος μέλος της ΕΕ.¹⁶⁷ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε σαφείς διαπραγματευτικές γραμμές, οι οποίες περιλάμβαναν τις συνθήκες εξόδου στο πρώτο μέρος διαπραγματεύσεων, ενώ η δεύτερη φάση εστίαζε στις μελλοντικές σχέσεις ΕΕ-Ηνωμένου Βασιλείου.¹⁶⁸ Κεντρικά ζητήματα που αποφασίστηκαν στην Συμφωνία Εξόδου ήταν μεταξύ άλλων, η διευκρίνιση των δικαιωμάτων των πολιτών και για τις δυο μεριές, κάποια γενικά

¹⁶² Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017c)

¹⁶³ Schmuck (2020)

¹⁶⁴ Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εξωτερικών (2021a)

¹⁶⁵ Bujard & Wessels (2021), pp.13

¹⁶⁶ Bujard & Wessels (2021), pp.15

¹⁶⁷ Klein (2020), p.103

¹⁶⁸ Klein (2020), pp.102

θέματα εν όψη της επίτευξης μιας ομαλής αποχώρησης, ο κανονισμός των δημοσιονομικών υποχρεώσεων της Μεγάλης Βρετανίας απέναντι στην ΕΕ, όπως και τρία νομοθετικά πρωτόκολλα για την Ιρλανδία, την Κύπρο και το Γιβραλτάρ.¹⁶⁹ Ως προς την γενική λειτουργία διαχείρισης και ορθής εφαρμογής της συμφωνίας, εδραιώθηκαν κάποιες κοινά θεσμικά εργαλεία, όπως η εποπτεία μέσω της Μικτής Επιτροπής, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο έμπρακτα την υλοποίηση των αποφάσεων, ενώ δημιουργήθηκαν και ειδικοί μηχανισμοί επίλυσης διαφορών.¹⁷⁰

Βασικό μέρος της Συμφωνίας Αποχώρησης αποτελούσε επιπλέον και η μεταβατική περίοδος από την 1 Φεβρουαρίου 2020 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020, κατά την οποία έπρεπε να προσδιοριστούν εκ νέου οι μελλοντικές σχέσεις των δυο πλευρών σε όλα τα επίπεδα κοινής αλληλεπίδρασης. Κατά την διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου η σχέση μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και ΕΕ παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητη. Η Μεγάλη Βρετανία παρέμεινε μέρος της εσωτερικής αγοράς της ΕΕ και της τελωνειακής ένωσης, εξαιρούνταν ωστόσο, από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθιστώντας ανέφικτο να επηρεάσει πλέον τις μελλοντικές δράσεις της Ένωσης.¹⁷¹

Υπό τις δύσκολες και πρωτοφανείς συνθήκες ενόψει της πανδημίας του κορωνοϊού, η ΕΕ και το Ηνωμένο Βασίλειο έπρεπε να διαπραγματευτούν από τον Μάρτιο έως τον Δεκέμβριο του 2020. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντονίστηκε πολύ στενά, τόσο με τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, όσο και με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.¹⁷² Καθοδηγούμενη από τις προσπάθειες περιορισμού των συνεπειών της αποχώρησης, η ΕΕ προσπάθησε να αποφύγει την προσφυγή στους κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και να εξασφαλίσει την έγκριση του Ηνωμένου Βασιλείου όσον αφορά τις εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές.¹⁷³

Αν και μέχρι πριν το τέλος της μεταβατικής διορίας, οι δυο μεριές δεν είχαν καταλήξει σε μια συμφωνία των μελλοντικών σχέσεων εν όψη της εμπορικής συνεργασίας και τα δικαιώματα αλιείας, οι συνεδριάσεις ολοκληρώθηκαν τελευταία στιγμή, ενώ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν πρόλαβε να προβεί στον δημοκρατικό έλεγχο της συμφωνίας εντός του προβλεπόμενου χρονικού περιθωρίου, με αποτέλεσμα η συμφωνία να τεθεί σε προσωρινή εφαρμογή για ένα διάστημα μέχρι τέλη Φεβρουαρίου του 2021.¹⁷⁴

Και ενώ η ΕΕ είχε την διαπραγματευτική ισχύ με το μέρος της, καθυστέρησε επανειλημμένα την οριστική αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Η διαδικασία αποχώρησης διήρκεσε περίπου τεσσεράμισι χρόνια, με την ΕΕ να έχει σπαταλήσει αρκετούς πόρους, μονοπωλώντας

¹⁶⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020)

¹⁷⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020)

¹⁷¹ Kapern (2020)

¹⁷² Auswertiges Amt (2021)

¹⁷³ Bongardt & Torres (2021)

¹⁷⁴ Ελληνική Δημοκρατία –Υπουργείο Εξωτερικών (2021b)

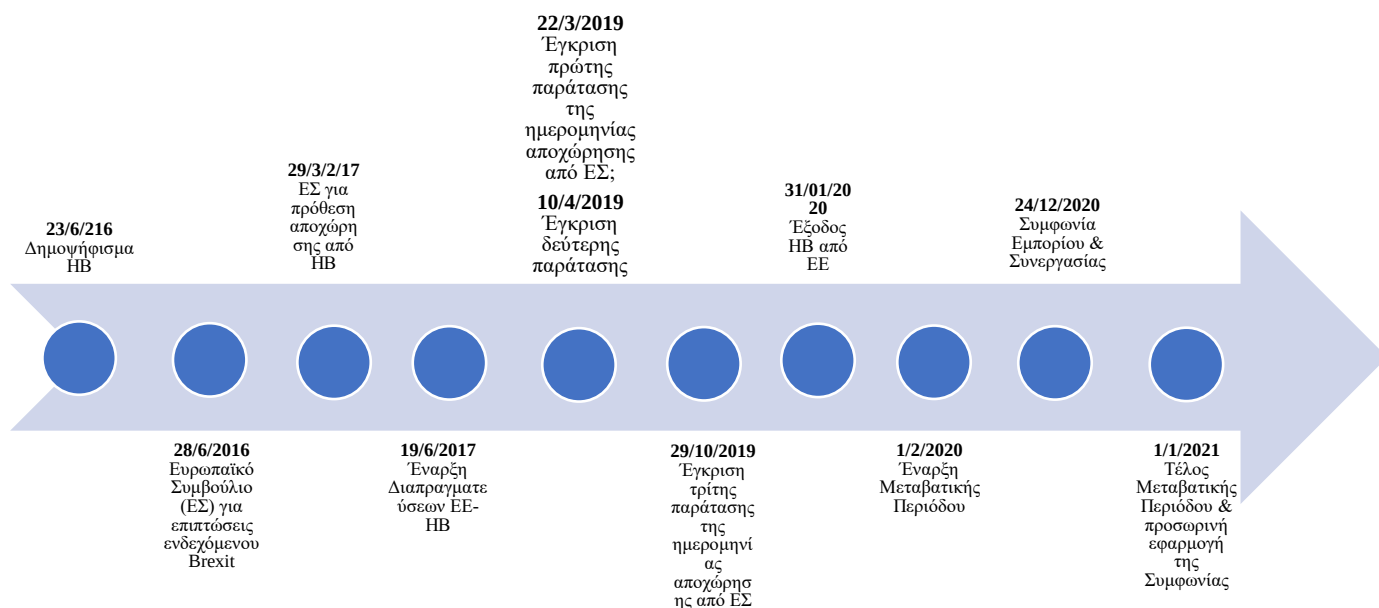
ταυτόχρονα την προσοχή όλων των ηγετών της Ένωσης, καλούμενη να διαχειριστεί ταυτόχρονα και άλλες προκλήσεις.¹⁷⁵ Παρόλα αυτά, τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όσο και οι κυβερνήσεις των κρατών μελών υποστήριζαν ακόμη και μετά το Brexit την παράταση της μεταβατικής περιόδου πέραν της 31 Δεκεμβρίου του 2020, με τον κίνδυνο η ΕΕ να χάσει την αξιοπιστία της μπροστά σε αμέτρητες προθεσμίες που έχουν παρέλθει και να παγιδευτεί σε διάφορες διορίες εξόδου χωρίς έμπρακτα και ποιοτικά αποτελέσματα. Κρίνοντας ωστόσο, από την εμπορική συμφωνία της ΕΕ με τον Καναδά, όπου το διάστημα διαπραγματεύσεων διήρκεσε 7 χρόνια, το χρονικό αποχώρησης και διαπραγματεύσεων ενός κράτους που ήταν ενταγμένο και στην ίδια την Ένωση, φαίνεται συγκριτικά πολύ σύντομο, ενώ επρόκειτο για μια πιο σύνθετη διαδικασία διαχείρισης.¹⁷⁶

Η ΕΕ κρίθηκε για άλλη μια φορά απροετοίμαστη στην διαχείριση αυτής της εσωτερικής κρίσης, η οποία σε μεγάλο βαθμό ήταν αναμενόμενη. Η ΕΕ θα μπορούσε και θα έπρεπε να είχε χρησιμοποιήσει τόσο την περίοδο των διαπραγματεύσεων, όσο και την μεταβατική περίοδο καλύτερα για να επικεντρωθεί στις πολλές προκλήσεις και να προωθήσει το δικό της σχέδιο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Βασική δυσκολία στην διαχείριση αυτής της κρίσης, ήταν ότι η ΕΕ είχε παράλληλα να αντιμετωπίσει πέρα από την οικονομική κρίση και διάφορους άλλους εξωγενείς παράγοντες, όπως τις προσφυγικές εισροές και την πρωτοφανή πανδημία του κορωνοϊού, ενώ και τις διάφορες οικονομικές συνέπειες που προήλθαν αυτόματα από αυτές τις προκλήσεις. Μελλοντικά πρέπει η ΕΕ αφενός, να προστατεύσει το σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αφετέρου να διατηρήσει μια φιλική συνεργασία με λιγότερο αφελές τρόπο, με το Ηνωμένο Βασίλειο ως μια τρίτη χώρα πλέον, υπερασπίζοντας ταυτόχρονα τα συμφέροντα των κρατών μελών και των ευρωπαίων πολιτών.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Bongardt & Torres (2021)

¹⁷⁶ Hosp (2016), p.34

¹⁷⁷ Bongardt & Torres (2021)

Πίνακας 3: Χρονοδιάγραμμα Αποχώρησης;

Πηγή: Bujard & Wessels (2021), p.16

Κεφάλαιο 4: Η πανδημία του Κορωνοϊού

4.1 Κίνδυνος μιας νέας ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης;

Με πάνω από 45 εκατομμύρια καταγεγραμμένα κρούσματα στην ευρωπαϊκή ήπειρο έως σήμερα, η παγκόσμια κρίση της πανδημίας του κορωνοϊού έφερε την ΕΕ σε μια άνευ προηγούμενου κρίση στον υγειονομικό τομέα, με σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις.¹⁷⁸ Η ραγδαία εξάπλωση της νόσου στο πρώτο τρίμηνο του 2020 έδειξε ότι η ΕΕ δεν ήταν καλά προετοιμασμένη για μια τέτοιου είδους κρίση, παρά το γεγονός ότι εν όψη των συνδεδεμένων οικονομικών προκλήσεων έφερε πολλές ομοιότητες με την οικονομική κρίση της Ευρωζώνης. Παρόλα αυτά, αποδείχθηκε στην πορεία ότι η ΕΕ μπόρεσε να δράσει αρκετά πιο γρήγορα και εναρμονισμένα, συγκριτικά με την χρηματοπιστωτική κρίση.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Worldometers (2021)

¹⁷⁹ Haverland & Wolff (2020)

Προκειμένου, να αναπτυχθεί η ευρωπαϊκή διαχείριση της συγκεκριμένης κρίσης και τα εργαλεία αντιμετώπισης, πρέπει πρώτα να αναλυθεί κατά πόσο διαφέρει η κρίση της πανδημίας του κορωνοϊού από την πρόσφατη κρίση της Ευρωζώνης, διότι πέρα από τις σοβαρές υγειονομικές προκλήσεις, ήρθαν στην επιφάνεια και δυσκολίες στην οικονομική και δημοσιονομική διαχείριση.¹⁸⁰ Η πανδημία αποτελεί μια εξωγενής συμμετρική απειλή, η οποία επηρέασε όλα τα κράτη μέλη, ανεξαρτήτως της μακροοικονομικής τους κατάστασης, γεγονός το οποίο συνέβη και στην αρχή της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.¹⁸¹ Από εκεί και έπειτα ωστόσο, κάθε κράτος μέλος βίωσε την κρίση με διαφορετική ένταση και διάρκεια. Τόσο κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης, όσο και τώρα στην κρίση του κορωνοϊού, υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των κρατών μελών, όσον αφορά το βαθμό που επηρεάστηκαν από τις δυο αυτές κρίσεις, παρόλο που πρόκειται για ένα συμμετρικό σοκ.¹⁸²

Και ενώ η κρίση του ευρώ προκλήθηκε από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, επηρεάζοντας τις χρηματοπιστωτικές αγορές και τις μακροοικονομίες των κρατών, η κρίση του κορωνοϊού και τα μέτρα που συνεπάγονται με τον περιορισμό της νόσου, επέφεραν μεγάλη αβεβαιότητα, στασιμότητα και ανάγκη για οικονομική στήριξη στα κράτη μέλη, ιδιαίτερα στους κλάδους της γαστρονομίας, της αεροπορίας, του τουρισμού και μέρη του λιανεμπορίου. Αυτή η πρωτοφανής υγειονομική κρίση δημιούργησε ένα σοκ στην προσφορά και την ζήτηση, λόγω των επικείμενων περιορισμών από την πλευρά της προσφοράς, με προσωρινή παύση της παραγωγής σε διάφορα τμήματα της ευρωπαϊκής βιομηχανίας.¹⁸³ Συνεπώς, προκλήθηκε κατάρρευση και από την πλευρά της ζήτησης. Έτσι, πέρα από την αύξηση της ανεργίας, μειώθηκαν παράλληλα και οι μισθοί, δεδομένα τα οποία οδήγησαν πάλι στην μειωμένη ζήτηση των καταναλωτών, συνεχίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον φαύλο κύκλο.¹⁸⁴

Σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση το 2009 ωστόσο, η παρούσα κρίση δεν προκλήθηκε από τις δομικές και σχεδιαστικές ελλείψεις του ευρώ, την μειωμένη οικονομική και δημοσιονομική σύγκληση μεταξύ των κρατών μελών και τον δυσλειτουργικό τραπεζικό τομέα.¹⁸⁵ Η κρίση της πανδημίας ωστόσο, μπορεί να απειλήσει και να επιδεινώσει ξανά την κατάσταση της νομισματικής Ένωσης, φέρνοντας εκ νέου στην επιφάνεια τα αδύναμα σημεία της πρώτης οικονομικής κρίσης, αυτή την φορά με πιο βαθιά ρήγματα και με μεγαλύτερη αβεβαιότητα για την μελλοντική ύπαρξη της Ευρωζώνης.

¹⁸⁰ Schhneider & Syrovatka (2020), p.335

¹⁸¹ Südekum (2020)

¹⁸² Schhneider & Syrovatka (2020), pp.335; Seikel (2020), p.3

¹⁸³ San Bilal (2020), p.5

¹⁸⁴ Seikel (2020), pp.3

¹⁸⁵ Seikel (2020), pp.4

4.2 Οι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί αντιμετώπισης της πανδημίας

Λόγω του χώρου Σένγκεν, η εξάπλωση της νόσου του κορωνοϊού με πρώτη αφετηρία την Κίνα, αποτελούσε από την πρώτη στιγμή ένα ζήτημα κοινών ευρωπαϊκών συμφερόντων. Παρόλα αυτά, η ΕΕ διαθέτει περιορισμένες αρμοδιότητες στην πολιτική της υγείας, με αποτέλεσμα να δρα υποστηρικτικά στα κράτη μέλη.¹⁸⁶ Με την Ιταλία και την Ισπανία να έχουν χτυπηθεί περισσότερο από τον ιο, η πρώτη φάση αυτής της κρίσης αντιμετωπίστηκε συνεπώς, σε μεγάλο βαθμό, με ασυντόνιστα και διαφορετικά εθνικά μέτρα περιορισμού της έξαρσης της πανδημίας, αναλόγως τις επιδημιολογικές συνθήκες του κάθε κράτους.¹⁸⁷ Έτσι, κατά το πρώτο κύμα της έξαρσης, τα κράτη μέλη επέβαλαν εθνικά μέτρα περιορισμού και Lockdowns, με τη μορφή απαγόρευσης κυκλοφορίας και συναθροίσεων όπως και το κλείσιμο των εκπαιδευτικών μονάδων, εδραιώνοντας την τηλεκαίτευση για τους μαθητές και την τηλεργασία για τους εργαζόμενους.¹⁸⁸ Προκειμένου, να υπάρξει ένας υπερεθνικός συντονισμός εν όψη των διατομεακών κρίσεων στην ΕΕ, εδραιώθηκε στο ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο ο μηχανισμός αντιμετώπισης κρίσεων (IPCR).¹⁸⁹ Το εν λόγω εργαλείο μπορεί να ενεργοποιηθεί σε έκτακτες περιπτώσεις, είτε από την πλευρά του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, είτε από ένα κράτος μέλος. Στην περίπτωση του κορωνοϊού, η Κροατία ήταν το πρώτο κράτος μέλος που ενεργοποίησε τον μηχανισμό στα τέλη του Ιανουαρίου του 2020, ως πολιτική απάντηση απέναντι στις προκλήσεις που έφερε η πανδημία, με στόχο την εύρεση κοινών λύσεων και την αποτελεσματικότερη ευρωπαϊκή διαχείριση.¹⁹⁰ Λόγω της σοβαρότητας της κατάστασης σε ολόκληρη την Ευρώπη, δημιουργήθηκαν υψηλές προσδοκίες απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, καθιστώντας αναγκαία την κεντρική διαχείριση αυτής της κρίσης. Μόνο μετά το αποκορύφωμα του πρώτου κύματος της πανδημίας, παρουσίασε η ΕΕ μέσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μια δέσμη μέτρων, ερχόμενη ωστόσο παράλληλα αντιμετώπιη με τις διάφορες εθνικές αποφάσεις διαχείρισης που είχαν ήδη εδραιωθεί στα κράτη μέλη. Τα μέτρα αυτά μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε βασικούς πυλώνες.¹⁹¹

- Υγειονομικά μέτρα
- Ενεργή συμβολή στην έρευνα για την εύρεση κατάλληλου εμβολίου

¹⁸⁶ Ευρωπαϊκή Ένωση (2020b)

¹⁸⁷ Müller (2020), p.116; Alemanno (2020), p..307

¹⁸⁸ Müller (2020), p.116

¹⁸⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020b)

¹⁹⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020c)

¹⁹¹ European Commission (2021)

- Κλείσιμο συνόρων και επαναπατρισμός
- Μέτρα οικονομικής πολιτικής και οικονομικής στήριξης
- Καταπολέμηση της παραπληροφόρησης μέσω της προώθησης έγκυρου περιεχομένου

Με βάση τις περιορισμένες αρμοδιότητες της ΕΕ στον τομέα της υγείας, κάθε κράτος μέλος διαθέτει την ευθύνη της οργάνωσης και χρηματοδότησης του εθνικού υγειονομικού του συστήματος. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει τα κράτη μέλη κατά την αντιμετώπιση της κρίσης, παρουσιάζοντας συστάσεις, με στόχο την κοινή γραμμή προσέγγισης και συντονίζοντας τις δράσεις των κρατών.¹⁹² Κεντρικός στόχος της ευρωπαϊκής διαχείρισης είναι τόσο ο συντονισμός της κοινής αντίδρασης απέναντι πανδημία μεταξύ των κρατών μελών, όσο και η ενίσχυση της δημόσιας υγείας. Ενώ, εστιάζει ταυτόχρονα, στην μείωση των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων.¹⁹³

Από τις αρχές Μαρτίου του 2020, συστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μια συμβουλευτική ομάδα με επιδημιολογικό και ιατρικό προσωπικό, με κεντρικό στόχο την εφαρμογή συντονισμένων επιστημονικών μέτρων αντιμετώπισης και παροχή συμβουλών σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, σχετικά με την προστασία των πολιτών και την διαχείριση προτεραιοτήτων στην νοσοκομειακή περίθαλψη, λόγω των περιορισμένων υγειονομικών πόρων το πρώτο διάστημα.¹⁹⁴ Μέχρι και τον Μάιο παρείχε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνολικά 1 δισεκατομμύριο ευρώ για την ανάπτυξη διαγνωστικών τεστ και την έρευνα εν όψη της εξέλιξης ενός εμβολιαστικού υλικού.

Λόγω της έλλειψης βασικού εξοπλισμού ατομικής προστασίας στην αρχή της κρίσης, ιδιαίτερα στην Ιταλία, η ιταλική κυβέρνηση εξέδωσε αίτημα έκτακτης ανάγκης για προμήθεια υγειονομικού εξοπλισμού ατομικής προστασίας. Παρόλα αυτά, όχι μόνο αγνοήθηκε σε πρώτη φάση το συγκεκριμένο αίτημα, αλλά ορισμένα κράτη μέλη διέταξαν την απαγόρευση εξαγωγής ιατρικού εξοπλισμού, γεγονός το οποίο τονίζει για ακόμη μια φορά την έλλειψη της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης. Ωστόσο, εδραιώθηκε αργότερα, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού μηχανισμού πολιτικής προστασίας, ένα κοινό ευρωπαϊκό απόθεμα ιατρικού εξοπλισμού όπως μάσκες και αναπνευστήρες.¹⁹⁵ Ως εκ τούτου, πραγματοποιήθηκαν και μετακινήσεις ασθενών μεταξύ των κρατών μελών, όπως και αποστολή ιατρικού προσωπικού όπου υπήρχε ανάγκη.

Έχοντας ως παράδειγμα την τρέχουσα κρίση της πανδημίας και τις απρόοπτες συνθήκες που ήρθαν αντιμέτωπα τόσο τα κράτη μέλη, όσο και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, μέσω του

¹⁹² Die Bundesregierung (2021)

¹⁹³ Müller (2020), p.115

¹⁹⁴ European Commission (2020), p.1

¹⁹⁵ Müller (2020), p.116

προγράμματος EU4Health 2021-2027 προσπαθεί η ΕΕ να συμβάλει μελλοντικά πιο ενεργά στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο τομέας της υγείας, χρηματοδοτώντας τα κράτη μέλη με έναν προϋπολογισμό της τάξεως των 5,1 δισεκατομμυρίων ευρώ.¹⁹⁶

Όσον αφορά το πεδίο των συνόρων, ορισμένα κράτη μέλη προχώρησαν σε πρώτη φάση με μονομερές ενέργειες σε κλείσιμο των εθνικών τους συνόρων, ενώ επανέφεραν και τους ελέγχους στις πύλες εισόδων, με σκοπό την μείωση της εξάπλωσης της νόσου μέσω της μειωμένης κυκλοφορίας των ταξιδιωτών από τρίτες χώρες. Σε μια προσπάθεια αποτροπής των επιπτώσεων περιορισμού της ενιαίας εσωτερικής αγοράς που συνεπάγονται με το κλείσιμο των συνόρων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη στην ανακοίνωση κοινών προστατευτικών μέτρων, καθώς και στην σύσταση κατευθυντήριων γραμμών για υπηκόους που εισέρχονται από χώρες εκτός ΕΕ.¹⁹⁷ Εκτός αυτού, ειδικά κατά την διάρκεια του πρώτου Lockdown, η ΕΕ σε συνεργασία με τα κράτη μέλη προχώρησαν σε ενέργειες επαναπατρισμού χιλιάδων πολιτών με μόνιμη κατοικία εντός της ΕΕ, που βρίσκονταν εγκλωβισμένοι λόγω της κρίσης του κορωνοϊού σε τρίτες χώρες.¹⁹⁸ Ως εκ τούτου, υπήρξε μεγάλη κινητοποίηση και για την εύρεση ενός κατάλληλου εμβολίου, ώστε να καταλαγιάσει την ραγδαία εξάπλωση της νόσου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επένδυσε 140 εκατομμύρια ευρώ για την ανάπτυξη εμβολίων, θεραπειών και ιατρικών συστημάτων για την πρόληψη της εξάπλωσης του κορωνοϊού και την μείωση των θανάτων.¹⁹⁹

Και ενώ η ανάγκη να διευθετηθούν οι σοβαρές υγειονομικές επιπτώσεις της πανδημίας από πλευράς της ΕΕ ήταν επιτακτική, έπρεπε ταυτόχρονα να διαχειριστεί και την μεγάλη ύφεση που ήρθε αντιμέτωπη λόγω των αυστηρών μέτρων περιορισμού της νόσου στα κράτη μέλη.

Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κινητοποίησαν σημαντικούς πόρους για να βοηθήσουν τα κράτη μέλη που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση. Από το πρώτο κιόλας κύμα της πανδημίας, ενεργοποιήθηκε μια δέσμη μέτρων με σκοπό να ενισχυθούν οικονομικά τα κράτη μέλη, ώστε να είναι σε θέση να προστατέψουν τους πολίτες, τις θέσεις εργασίας, τις επιχειρήσεις και παράλληλα να ενισχύσουν το υγειονομικό τους σύστημα.²⁰⁰ Τα κράτη μέλη μαζί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκριναν τρία βασικά προγράμματα αλληλεγγύης.

Το πρώτο μέτρο προέρχεται από τον ESM, εργαλείο το οποίο εξελίχθηκε και έγινε ευρέως γνωστό μέσα από την αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης. Ο εν λόγω μηχανισμός παρέχει οικονομική βοήθεια ύψους 240 δισεκατομμυρίων ευρώ στα κράτη μέλη και κατά την διάρκεια της κρίσης του κορωνοϊού, μέσω του προγράμματος „Pandemic Crisis

¹⁹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021a)

¹⁹⁷ Bundeskanzleramt (2021)

¹⁹⁸ European Commission (2020), p.3

¹⁹⁹ European Commission (2020), p.5

²⁰⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021b)

Support“.²⁰¹ Από την άλλη η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων ανέπτυξε ένα επενδυτικό πρόγραμμα 25 δισεκατομμυρίων για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που έχουν πληγεί από την παρούσα κρίση, δίνοντας τους την δυνατότητα να αναπτυχθούν ξανά μετά την κρίση, σε μορφή ενός πανευρωπαϊκού ταμείου εγγυήσεων.²⁰² Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε ένα μέσο ρευστότητας 100 δισεκατομμυρίων ευρώ (SURE), στοχεύοντας στην χορήγηση δανείων στα κράτη μέλη, προκειμένου να μετριάσει με αυτόν τον τρόπο τα εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης από τις δημοσιονομικές επιπτώσεις του ανοδικού ποσοστού ανεργίας.²⁰³

Παρόλο τις προσπάθειες χρηματοδότησης από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, υπήρξαν έντονες ανησυχίες εν όψη των φορολογικών απαλλαγών και της συνδεδεμένης έλλειψης εσόδων για το κράτος που συνεπάγονται. Η πρόταση των χωρών που είχαν πληγεί αρχικά σοβαρότερα από τα περιοριστικά μέτρα της πανδημίας, όπως η Ιταλία και η Ισπανία, να εκδώσουν ένα ευρωομόλογο, ώστε να κάμψουν τις επικείμενες οικονομικές προκλήσεις.²⁰⁴ Συνεπώς, υπήρξε αυξημένη συζήτηση για πιθανά μέσα πιο αποτελεσματικής κατανομής των οικονομικών δυσκολιών. Πολλές κυβερνήσεις της ΕΕ υποστήριζαν προγράμματα κοινού ευρωπαϊκού χρέους, τα οποία ωστόσο, έβρισκαν αρνητικές χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Φινλανδία και η Ολλανδία.²⁰⁵ Αυτό επέφερε έντονες αντιδράσεις ιδιαίτερα από τον ευρωπαϊκό νότο, και δημόσια κριτική περί έλλειψης αλληλεγγύης εντός της Ένωσης.

Ως εκ τούτου, εγκρίθηκε το αναπτυξιακό πρόγραμμα «NextGenerationEU» 2021-2027 ύψους 750 δισεκατομμυρίων ευρώ, προκειμένου να στηρίξει την ευρωπαϊκή οικονομία, προσφέροντας ανάκαμψη μετά το τέλος της πανδημίας. Το συγκεκριμένο ταμείο θα ενισχύσει την εσωτερική ευρωπαϊκή αγορά, την ψηφιοποίηση, την καινοτομία και το περιβάλλον.²⁰⁶

Λόγω του ότι η τρέχουσα κρίση της πανδημίας συνεχίζεται και δεν έχει ολοκληρωθεί, είναι αδύνατον να δοθεί μια τελική εκτίμηση σχετικά με την ευρωπαϊκή διαχείριση.

Ωστόσο, υπό το πρίσμα της έως τώρα αντιμετώπισης, φάνηκε η δυσκολία στην λήψη ταχέων αποφάσεων, η επανειλημμένη έλλειψη αλληλεγγύης και η μειωμένη σύγκληση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, καθιστώντας συχνές τις ασυντονιστές και αποσπασματικές ενέργειες. Σε όλα αυτά προστίθεται και το γεγονός, ότι τη Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν διαθέτει την πλήρη νομική εξουσιοδότηση στον τομέα της υγείας, με αποτέλεσμα τα κράτη μέλη να συγκαταλέγονται τους βασικούς δρώντες και διαχειριστές της παρούσας υγειονομικής κρίσης. Και ενώ περιοδικά εξέφραζαν την πρόθεση μιας κοινής αντιμετώπισης των προκλήσεων,

²⁰¹ Bundesministerium der Finanzen (2021)

²⁰² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020a); Europäische Investitionsbank (2021)

²⁰³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020b)

²⁰⁴ Müller (2020), p.117

²⁰⁵ Berschens (2020)

²⁰⁶ Europäische Kommission (Unknown)

υπερίσχυε τις περισσότερες φορές η διακυβερνητική αντιμετώπιση κατά την λήψη σημαντικών αποφάσεων.

Από την άλλη ωστόσο, συγκριτικά με την διαχείριση της οικονομικής κρίσης της Ευρωζώνης, η αντιμετώπιση της πανδημίας ήρθε με μεγαλύτερη εμπειρία απέναντι στην διαχείριση των οικονομικών προκλήσεων, ενώ απαιτούσε ταυτόχρονα και μεγαλύτερη ταχύτητα στην λήψη σημαντικών αποφάσεων. Μολονότι, η ΕΕ προσπαθεί να εφαρμόσει διάφορα μέτρα μέσω μιας συλλογικής υπερεθνικής διαχείρισης, η πλήρης αντιμετώπιση και το τέλος της πανδημίας θα εξαρτηθεί από την παγκόσμια ανάκαμψη, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο άμεσα και την επιτυχία της ευρωπαϊκής διαχείρισης.²⁰⁷

²⁰⁷ San Bilal (2020), p.1

Κεφάλαιο 5: Το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

5.1 Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση υπό την σκιά των κρίσεων

Από τις αρχές της δημιουργίας του, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα είχε ως πρωταρχικό και κύριο στόχο την σταδιακή ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της ΕΕ, δημιουργώντας συνεχώς την αναγκαιότητα ίδρυσης νέων ευρωπαϊκών θεσμών, εμβαθύνοντας με αυτόν τον τρόπο μέσω της διάχυσης (*spillover-effect*) τον βαθμό της ολοκλήρωσης. Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η ΕΕ βρίσκεται σε μια μόνιμη κατάσταση διαχείρισης κρίσεων, απειλούμενη συνεχώς με την διάλυση του σχεδίου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την συνολική κατάρρευση του ευρωπαϊκού σχεδίου.²⁰⁸

Η ΕΕ βρίσκεται συνεπώς σε κρίσιμη κατάσταση, με την εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών να περνάνε από διάφορες διακυμάνσεις. Και ενώ οι οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις της οικονομικής κρίσης και του προσφυγικού φαινομένου, δεν έχουν ξεπεραστεί ακόμη πλήρως, η αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΕ και η διαχείριση της τρέχουσας πανδημίας του κορωνοϊού, πυροδότησαν τις επικριτικές φωνές των ευρωσκεπτικιστών περί μιας κατάστασης απο-ολοκλήρωσης, αντί για μια διαδικασία ολοκλήρωσης. Ακόμη και ο τέως Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jean-Claude Juncker, δήλωσε σε ομιλία του στο Βερολίνο το 2016, ότι η Ευρώπη διανύει μια κατάσταση πολλαπλών κρίσεων, κυρίως εν όψη των οικονομικών και κοινωνικών προκλήσεων.²⁰⁹ Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ αναγκάστηκαν κατά καιρούς να αντιμετωπίσουν ξαφνικά και εντελώς απροετοίμαστα, νέες καταστάσεις, αναζητώντας αποτελεσματικούς τρόπους και καινούργια εργαλεία αντιμετώπισης, τόσο για την επίλυση των τρεχουσών απειλών, όσο και για την πρόληψη ενδεχόμενων μελλοντικών προκλήσεων.²¹⁰

²⁰⁸ Gomez Müller et al. (2017), p.11

²⁰⁹ Europäische Kommission (2016b)

²¹⁰ Schmuck (2020)

Προχωρώντας σε μια συγκριτική ανάλυση των κρίσεων (βλέπε *Πίνακα 2: Συγκριτική Ανάλυση των Κρίσεων της ΕΕ*), μπορεί κανείς να εντοπίσει, ότι η ταχύτητα ανταπόκρισης και στις τέσσερις κρίσεις ήρθε με αρκετή καθυστέρηση έναντι των εξελίξεων. Και παρά την ποικιλομορφία των κρίσεων που ήρθε αντιμέτωπη η ΕΕ, μπορεί να αναγνωριστεί ένα συγκεκριμένο και επαναλαμβανόμενο πλαίσιο ευρωπαϊκής διαχείρισης κρίσεων. Μετά την έναρξη της κάθε κρίσης παρατηρείται, ότι προηγείται πάντα μια εθνική αξιολόγηση της κατάστασης από τα κράτη μέλη, προτού διαμορφωθεί μια κοινή αντίδραση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με αποτέλεσμα να αυξάνεται έτσι η ταχύτητα ανταπόκρισης και να υπάρχει σημαντική καθυστέρηση εν όψη των απειλών. Ενώ, εξετάζεται και εάν πρόκειται για μια μεμονωμένη εθνική απειλή ή μια συλλογική πανευρωπαϊκή πρόκληση. Παρά το γεγονός ότι τόσο στην οικονομική και μεταναστευτική κρίση, όσο και στην κρίση της πανδημίας, επρόκειτο για καθαρά ευρωπαϊκά ζητήματα, ορισμένα κράτη μέλη δεν προτιμούσαν μια αποκλειστική ευρωπαϊκή και υπερεθνική διαχείριση, επεμβαίνοντας ταυτόχρονα με μεμονωμένες εθνικές και διακυβερνητικές δράσεις, διακυβεύοντας τον στόχο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ένα από τα βασικά επιτεύγματα κατά την διαχείριση των εν λόγω κρίσεων, είναι λοιπόν όταν έρχονται σε συναίνεση τα κράτη μέλη με τους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς.

Αν και το ευρωπαϊκό οικοδόμημα αποδείχθηκε πιο ισχυρό εν όψη των κρίσεων που ήρθε αντιμέτωπο, από ότι ήταν αναμενόμενο, ο κίνδυνος σταδιακής απο-ολοκλήρωσης δεν έχει αποφευχθεί ακόμη. Τα περαιτέρω βήματα ολοκλήρωσης πρέπει να προέρχονται από τα κράτη μέλη, και όχι μετά από έντονες διαπραγματεύσεις για την αντιμετώπιση επικείμενων κρίσεων. Οι ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να κατανοήσουν την προστιθέμενη αξία της συλλογικής υπερεθνικής διαχείρισης κρίσεων και να παραχωρήσουν σύμφωνα με τον νεολειτουργισμό, περισσότερες αρμοδιότητες σε ευρωπαϊκό επίπεδο λήψης αποφάσεων, ώστε μελλοντικά να βελτιωθούν, τόσο η ταχύτητα της ανταπόκρισης, όσο και τα εργαλεία αντιμετώπισης.²¹¹ Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί αυτό το βήμα θα πρέπει αφενός, να καταπολεμηθεί η άρνηση των εθνικών κυβερνήσεων σχετικά με την μεταβίβαση συγκεκριμένων τομέων πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο, ενώ αφετέρου θα πρέπει να μειωθεί σημαντικά η έλλειψη ενθουσιασμού και ο ευρωσκεπτικισμός των ευρωπαίων πολιτών απέναντι στο όραμα της περαιτέρω ευρωπαϊκής εμβάθυνσης, τονίζοντας πέρα από την εθνική τους ταυτότητα και την ευρωπαϊκή.²¹²

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε αποφάσεις, οι οποίες λαμβάνονται με συναίνεση, γεγονός το οποίο επιτυγχάνεται μέσω συμβιβασμών των κρατών μελών. Ειδικά σε περιόδους κρίσεις, που απαιτούνται άμεσες μορφές λήψης

²¹¹ Lübkemeier & Ondarza (2017), p.1

²¹² Stiftung Genshagen (2017), p.2

αποφάσεων και αποτελεσματικοί μηχανισμοί για την εξεύρεση της συναίνεσης μεταξύ των κρατών, η ΕΕ έχει αποδείξει επανειλημμένως την επίτευξη της ομοφωνίας μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και των χωρών. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελούν οι διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας, με την ΕΕ να εμφανίζεται ενωμένη με μια ενιαία φωνή απέναντι στο Brexit. Ωστόσο, υπάρχει και η άλλη πλευρά του νομίσματος, όπου η συναίνεση δεν επιτυγχάνεται με την ίδια ευκολία, τονίζοντας ότι το σύστημα εύρεσης συμβιβασμών σε ορισμένες περιπτώσεις φτάνει στα όρια του. Αυτό φάνηκε κυρίως κατά την οικονομική και την μεταναστευτική κρίση, και ιδιαίτερα εν όψη της εσωτερικής αναδιανομής προσφύγων και μεταναστών. Σε αυτές τις περιπτώσεις της διαχείρισης κρίσεων η ΕΕ αναπτύσσει περαιτέρω τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και προσθέτει τομείς στις διευρυμένες ευρωπαϊκές της αρμοδιότητες.²¹³

Μελλοντικά, η ΕΕ θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική και δημοσιονομική ολοκλήρωση, εδραιώνοντας ενδεχομένως ένα ευρωπαϊκό ταμείο ανεργίας ή ακόμη και ένα ευρωπαϊκό υπουργείο οικονομικών, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο μια βασική ώθηση στην ανάπτυξη της οικονομίας των κρατών.²¹⁴ Με αυτόν τον τρόπο θα δοθούν περαιτέρω κίνητρα στα κράτη, που είναι μεν μέρος της ΕΕ, αλλά δεν ανήκουν στην Ευρωζώνη, να ενταχθούν και στην οικονομική και νομισματική Ένωση.

Στο πεδίο των μεταναστευτικών προκλήσεων, θα πρέπει να υιοθετηθεί μια ενιαία στρατηγική αντιμετώπισης, αναφορικά με το άσυλο και την πολιτική μετανάστευσης, έτσι ώστε μακροπρόθεσμα να υπάρξει μια πιο αποτελεσματική διαχείριση, αποφορτίζοντας τις χώρες υποδοχής που αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα οικονομικά και κοινωνικά φορτία.

Εν όψη της εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση και την κατηγορηματική άρνηση της χώρας να συμμετέχει στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θα πρέπει να δοθούν περαιτέρω κίνητρα στα κράτη μέλη, ώστε να εξαλειφθεί κάθε σκέψη αποχώρησης και να αποτραπεί μελλοντικά ένα ακόμη Brexit, με μεγαλύτερες και πιο καταστροφικές συνέπειες για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Αναφορικά με τις τρέχουσες προκλήσεις στον υγειονομικό τομέα, θα πρέπει μελλοντικά να γίνουν αρκετά βήματα ολοκλήρωσης, εδραιώνοντας ένα ενιαίο ευρωπαϊκό σύστημα υγείας με κοινούς κανόνες, προσθέτοντας ως εκ τούτου, τον τομέα της υγείας στις αρμοδιότητες της ΕΕ. Με αυτόν τον τρόπο θα διευκολύνονται όλοι οι πολίτες της ΕΕ, παρέχοντας τους υγειονομική φροντίδα σε οποιοδήποτε κράτος μέλος της Ένωσης χωρίς πρόσθετες διαδικασίες γραφειοκρατίας.

²¹³ Gomez Müller et al. (2017), p.17

²¹⁴ Χατζησταύρου & Παπανικολάου (2017), σελ.9

Ένα σενάριο που έχει συζητηθεί κατά καιρούς, το οποίο ωστόσο είναι συνδεδεμένο με διάφορες προκλήσεις και ενδεχόμενους κινδύνους διάσπασης, είναι το μοντέλο της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης ή αλλιώς η Ευρώπη πολλών ταχυτήτων.²¹⁵

Σκοπός αυτής της ιδέας ήταν η εδραίωση διάφορων ομάδων κρατών, αναλόγως τον τομέα πολιτικής, που θα σημειώνουν πρόοδο σε ορισμένους τομείς πολιτικής, συμφωνώντας να εμβαθύνουν περισσότερο την συνεργασία τους. Προϋπόθεση θα ήταν ωστόσο, να ακολουθήσουν σε δεύτερο χρόνο και τα υπόλοιπα κράτη μέλη.²¹⁶ Το συγκεκριμένο σενάριο ωστόσο, θεωρείται αρκετά απίθανο προς το παρόν, ενώ απορρίφθηκε από τους περισσότερους ηγέτες κρατών, με την αιτιολόγηση ότι μπορεί να αποδυναμώσει την ΕΕ στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.²¹⁷

²¹⁵ Χατζησταύρου & Παπανικολάου (2017), σελ.9

²¹⁶ EUR-LEX (Unknown)

²¹⁷ Νέδος (2017)

<i>Είδος Κρίσης</i>	<i>Ταχύτητα Ανταπόκρισης</i>	<i>Μέτρα/Εργαλεία Αντιμετώπισης</i>	<i>Εμπλεκόμενοι Δρώντες</i>	<i>Ανακύπτοντα Εμπόδια</i>
Ευρωπαϊκή Οικονομική Κρίση	Καθυστερημένη αντίδραση έναντι των εξελίξεων	➤ EFSM, EMS, πακέτα διάσωσης, Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, Euro-Plus, δημοσιονομική εποπτεία, Σχέδιο Juncker	ΕΚΤ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κράτη Μέλη, Τρόικα	➤ Διακυβερνητικός προσανατολισμός κρατών, ➤ ΕΕ κρίθηκε απροετοίμαστη
Μεταναστευτική/ Προσφυγική Κρίση	Ασυντόνιστες ενέργειες κρατών οδήγησαν σε καθυστερημένη ευρωπαϊκή διαχείριση	➤ Δημιουργία νέων ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων ➤ αναθεώρηση συστήματος ασύλου ➤ Προστασία συνόρων, Hotspot ➤ Επίλυση μεταναστευτικού από την ρίζα	Κράτη Μέλη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, FRONTEX, Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία	Έλλειψη αλληλεγγύης των κρατών κατά την ποσόστωση των μεταναστών
Brexit	➤ 4 χρόνια μετά το αποτέλεσμα του βρετανικού δημοψηφίσματος, αποχώρησε το ΗΒ από την ΕΕ, ➤ ενδεκάμηνη μεταβατική περίοδος	➤ Διαβουλεύσεις μεταξύ των Κρατών Μελών ➤ Μεταβατικό διάστημα διαπραγματεύσεων	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Κράτη Μέλη, Michel Barnier	ΕΕ είχε ταυτόχρονα να αντιμετωπίσει και άλλες προκλήσεις
Πανδημία του Κορωνοϊού	➤ Μικρή καθυστέρηση έναντι των εξελίξεων, ➤ πιο γρήγορη αντίδραση συγκριτικά με την οικονομική κρίση	➤ Next Generation EU 750 δις. ➤ 1 δις. για ανάπτυξη εμβολίου ➤ Κλείσιμο των ευρωπαϊκών συνόρων και επαναπατριsmός ➤ Ευρωπαϊκοί εφοδιασμοί ιατρικού εξοπλισμού	ΕΚΤ, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κράτη Μέλη	➤ Ασυντόνιστες ενέργειες και αποφάσεις μεταξύ των κρατών ➤ Τομέας της υγείας εκτός των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Πίνακας 4: Συγκριτική Ανάλυση των Κρίσεων της ΕΕ;

Πηγή: Προσωπική συνοπτική ανάλυση

Συμπεράσματα

Με μια ματιά στις προκλήσεις των τελευταίων ετών, από την οικονομική κρίση της Ευρωζώνης, το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο, το Brexit, έως και την επίκαιρη κρίση της πανδημίας του κορωνοϊού, διακρίνεται πόσο τακτικά έρχονται, τόσο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, όσο και τα κράτη μέλη αντιμέτωποι με εξωγενείς και ενδογενείς κρίσεις, οι οποίες μπορούν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα να μετατραπούν σε υπαρξιακές απειλές για ολόκληρη την ΕΕ και το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η εσωτερική διαχείριση των κρίσεων έδειξε ότι ενώ, η ΕΕ είναι σε θέση να διαχειριστεί τέτοιου είδους κινδύνους έστω και λίγο καθυστερημένα, δεν μπορεί ακόμη να επιλύσει τις εν λόγω κρίσεις με βιώσιμο τρόπο, παρά μόνο να αποφύγει στιγμιαία την χειρότερη έκβαση των συνεπειών. Τα κράτη μέλη ενήργησαν τόσο κατά την διάρκεια της οικονομικής και της προσφυγικής κρίσης όσο και εν μέσω των υγειονομικών κινδύνων, ασυντόνιστα, υιοθετώντας διακυβερνητικές τακτικές αντιμετώπισης, αψηφώντας επανειλημμένα των υπερεθνικό χαρακτήρα της Ένωσης. Μόνο μετά από σκληρές ευρωπαϊκές διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν να εφαρμόζονται κοινά μέτρα με γνώμονα την αλληλεγγύη, και αυτό πάλι με κάποιες εξαιρέσεις.

Οι δομικές ανεπάρκειες του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος και η έλλειψη σύγκλησης μεταξύ των κρατών έφεραν την Ευρωζώνη σε μια βαθιά οικονομική ύφεση, εντελώς απροετοίμαστη να τη διαχειριστεί. Χωρίζοντας την αντιμετώπιση της κρίσης σε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα εργαλεία, η ΕΕ προσπάθησε αφενός, μέσα από μια σειρά μέτρων διαχείρισης να περιορίσει τις συνέπειες, αφετέρου μέσω προληπτικών εργαλείων και διάφορες πολιτικές προϋπολογισμού να αποτρέψει μια αντίστοιχη οικονομική κρίση στο μέλλον. Η επίκαιρη κρίση της πανδημίας ωστόσο, τόνισε εκ νέου τις ελλείψεις της ΕΕ, όσον αφορά την οικονομική και δημοσιονομική πολιτική. Ενώ, έδειξε ότι τα προβλήματα της οικονομικής κρίσης δεν έχουν ξεπεραστεί ακόμη. Η υγειονομική κρίση ωστόσο, έχει συγκριτικά εντελώς διαφορετικά αίτια, αλλά μπορεί να εμφανίσει και πολύ πιο βαθιές και καταστροφικές συνέπειες για τις οικονομίες των κρατών, οι οποίες θα φανούν μελλοντικά πιο έντονα.

Από την άλλη, οι ανεξέλεγκτες εισροές μεταναστών και προσφύγων, έφεραν την ΕΕ προ τετελεσμένων γεγονότων, μπροστά σε μια εξωγενή πρόκληση, η οποία θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί, με αποτέλεσμα οι ευρωπαϊκοί θεσμοί να είχαν προβεί από πριν σε ανάλογες αποφάσεις σε συνεργασία με τα κράτη μέλη. Η διαχείριση αυτής της κρίσης χωρίστηκε σε δράσεις που πραγματοποιήθηκαν εντός και εκτός ΕΕ, όπως και στα εξωτερικά ευρωπαϊκά σύνορα, εδραιώνοντας νέους θεσμούς και εργαλεία.

Παράλληλα με την διαχείριση των υπόλοιπων τριών κρίσεων, η ΕΕ έπρεπε να διαχειριστεί και το πρωτοφανές γεγονός της αποχώρησης ενός κράτους μέλους από την Ένωση, στέφοντας τα βλέμματα πέρα από τις έως τώρα εξωγενείς απειλές, και στις ενδογενείς προκλήσεις που είχε πλέον να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα με όλα τα υπόλοιπα ζητήματα. Αυτή η κρίση εμπιστοσύνης και νομιμότητας απαίτησε μια σειρά διαπραγματεύσεων με κεντρικό δρώντα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, εν όψη των διαδικασιών αποχώρησης. Μετά την αποχώρηση τέθηκε σε ισχύ μια ενδεκάμηνη μεταβατική περίοδος, όπου η ΕΕ μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο διαπραγματεύτηκαν το πλαίσιο των μελλοντικών τους σχέσεων.

Συνεπώς, αποδείχθηκε ότι ενώ οι κρίσεις έφεραν αρχικά καταστροφικές συνέπειες για το μέλλον της Ένωσης, λειτούργησαν ταυτόχρονα και ως εργαλείο για περαιτέρω βήματα ολοκλήρωσης. Έτσι, μέσω της ανάγκης για νέες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις σε διάφορους τομείς πολιτικής, δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί και εργαλεία αντιμετώπισης των απειλών, τα οποία παραμένουν ακόμη, ενώ εδραιώθηκαν στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Υπό το πρίσμα διαχείρισης αυτών των τεσσάρων κρίσεων της τελευταίας δεκαετίας, με βασικούς δρώντες τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και τα κράτη μέλη, αναμένονται μελλοντικά επιπλέον προκλήσεις προς αντιμετώπιση. Η συγκεκριμένη εκτίμηση πηγάζει από το γεγονός ότι πολλά από τα προβλήματα που πυροδότησαν τις διάφορες κρίσεις δεν έχουν επιλυθεί πλήρως, παρά μόνο βραχυπρόθεσμα και στο πλαίσιο συνεχόμενων μέτρων έκτακτης ανάγκης, με αποτέλεσμα να εξακολουθούν να υπάρχουν και να δρουν παράλληλα ως καταλύτης μελλοντικών απειλών. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να δείξουν περισσότερη αλληλεγγύη και προθυμία κατά την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων, ώστε μελλοντικά η ΕΕ να βγει πιο ισχυρή και πιο ενωμένη από όλες αυτές τις σοβαρές απειλές για την ύπαρξη του ευρωπαϊκού οράματος, σε ένα περιβάλλον με σταθερότητα και ευημερία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Alemanno Alberto (2020), The European Response to COVID-19: From Regulatory Emulation to Regulatory Coordination? European Journal of Risk Regulation, 11(2), 307-316; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: [DOI: 10.1017/err.2020.44](https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-risk-regulation/article/european-response-to-covid19-from-regulatory-emulation-to-regulatory-coordination/F4CA8FEC38915D31EC0D680E29A71A8B)
<https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-risk-regulation/article/european-response-to-covid19-from-regulatory-emulation-to-regulatory-coordination/F4CA8FEC38915D31EC0D680E29A71A8B>

Auswertiges Amt (2021), Brexit: Das Handels- und Kooperationsabkommen ist am 1. Mai förmlich in Kraft getreten– was sind die künftigen Grundlagen für die Beziehungen zwischen der EU und dem Vereinigten Königreich?; Ανακτήθηκε 1 Μαΐου 2021, από: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/europa/Brexit/brexit-verhandlungen-wo-stehen-wir/2203744>

BBC (2016), EU-Referendum Results; Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2021, από: https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

Benczes István (2014), The theory of optimum currency areas; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: https://www.researchgate.net/publication/299367701_The_theory_of_optimum_currency_areas

Bendel Petra (2017), EU-Flüchtlingspolitik in der Krise: Blockaden, Entscheidungen, Lösungen; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: <http://library.fes.de/pdf-files/wiso/13251.pdf>

Berschens Ruth (2020), Die EU sollte bei den Euro-Bonds ehrlich sein – denn sie rücken schrittweise näher; 30.03.2020; Handelsblatt; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: <https://www.handelsblatt.com/meinung/kommentare/kommentar-die-eu-sollte-bei-den-euro-bonds-ehrlich-sein-denn-sie-ruecken-schrittweise-naeher/25693954.html?ticket=ST-2619357-d9Zxg4ORiHYYpvDogwrg-ap5>

Boin, Arjen & Hart, Paul & Kuipers, Sanneke (2017), The Crisis Approach. 10.1007/978-3-319-63254-4_2.; Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου 2021, από: https://www.researchgate.net/publication/321135712_The_Crisis_Approach

Bongardt Annette & Torres Francisco (2021), Brexit: EU muss eigene Interessen wahren; 101. Jahrgang, 2021 · Heft 1 · S. 4; Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2021, από: <https://www.wirtschaftsdienst.eu/inhalt/jahr/2021/heft/1/beitrag/brexit-eu-muss-eigene-interessen-wahren.html>

Bujard B. & Wessels W. (2021), Der Brexit-Prozess und die Austrittsdoktrin: Die Führungsrolle des Europäischen Rats. Z Außen Sicherheitspolit 14, 13–24; Ανακτήθηκε 5 Μαΐου 2021, από: <https://doi.org/10.1007/s12399-021-00842-z>

Bundeskanzleramt (2021), Grenzschutzmaßnahmen; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/covid-19-massnahmen-der-eu/grenzschutzmassnahmen.html>

Bundesministerium der Finanzen (2021), Europäische Antwort auf Corona; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Corona-Schutzschild/2020-03-27-eurogruppe-rat.html>

Bundeszentrale für Europäische Bildung (2018), Viel Bewegung in der Krise, aber wenig Fortschritt? Europäische Flüchtlingspolitik seit 2015; Focus Migration

Claeys Gregory, Álvaro Leandro & Mandra Allison (2015), European Central Bank Quantitative Easing: The Detailed Manual; Bruegel Policy Contribution; Issue 2015/02; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/pc_2015_02_110315.pdf

Collett Elizabeth & Le Coz Camille (2018), After the Storm: Learning from the EU response to the migration crisis; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/EUCrisisResponse_FINALWEB.pdf

Delivorias Angelos (2014), Review of the 'six-pack' and 'two-pack' <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542182-Review-six-pack-two-pack-FINAL.pdf>

Deutsche Bundesbank (2008), Die Europäische Wirtschafts- und Währungsunion; <https://www.bundesbank.de/resource/blob/614038/ae2e3f9bde6e309feae15366cc46cc2/mL/die-europaeische-wirtschafts-und-waehrungsunion-data.pdf>

Die Bundesregierung (2021), Corona-Pandemie - Was tut die EU?; Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2021, από: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus/eu-corona-pandemie-1735156>

Dinan Desmond & Nugent Neill & Paterson William E & Schimmelfennig Frank (2017), Theorising Crisis in European Integration. DOI:10.1057/978-1-137-60427-9_16. https://www.researchgate.net/publication/318591049_Theorising_Crisis_in_European_Integration

Epiney Astrid (2006), Zur Abgrenzung der Kompetenzen zwischen EU und Mitgliedstaaten in der „Europäischen Verfassung“, 2006, p. S. 755-761; Ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2021, από: <https://core.ac.uk/download/pdf/20644107.pdf>

Eurofound (2014), Euro Plus Pact; Ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2021, από: <https://www.eurofound.europa.eu/el/node/52384>

European Commission (Unknown), European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM); Ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/european-financial-stabilisation-mechanism-efsm_en

European Commission (2019), The Juncker Plan: Getting Europe investing again; Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/euco-sibiue-the-juncker-plan_en_0.pdf

European Commission (2020), EU Coronavirus response - latest updates; Ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/FS_20_552

European Commission (2021), Coronavirus response; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response_en

Europäische Investitionsbank (2021), Der Europäische Garantiefonds; Ein Schutzschild für europäische Unternehmen; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: <https://www.eib.org/de/products/egf/index.htm?q=&sortColumn=boardDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=DE&defaultLanguage=DE&statuses=approved&orstatuses=true&abstractProject=false&orabstractProject=true&orCountries=true&orBeneficiaries=true&orWebsite=true>

Europäische Kommission (Unknown), Europäischer Aufbauplan; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_de#nextgenerationeu

Europäische Kommission (2014), Die Europäische Union erklärt: Wirtschafts- und Währungsunion und der Euro; Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2021, από: http://euinfo.wfe.eu/csdata/download/1/de/wirtschafts_und_waehrungsunion_und_der_euro_1286.pdf

Europäische Kommission (2015), Flüchtlingskrise: Was tut die EU? DOI:10.2775/615798 https://rp-giessen.hessen.de/sites/rp-giessen.hessen.de/files/FI%C3%BCchtlingskrise_was%20tut%20die%20EU.pdf

Europäische Kommission (2016a), ABC des EU-Recht; Ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2021, από: http://euinfo.wfe.eu/csdata/download/1/de/abc_eu_recht_2016_2292.pdf

Europäische Kommission (2016b), Die "Europa-Rede" von Präsident Jean-Claude Juncker bei der Konrad Adenauer Stiftung; Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/SPEECH_16_3654

Europäische Kommission (2017), Die EU und die Migrationskrise; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: publications.europa.eu/resource/cellar/e9465e4f-b2e4-11e7-837e-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1

Europäisches Parlament (2019), Das Thema Migration; Politische Maßnahmen der EU im Interesse der Bürger; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus04_de.pdf

Eurostat (2021), Asylum statistics; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics

Funda Tekin (2018), Was folgt aus dem Brexit? Mögliche Szenarien differenzierter (Des-) Integration; Ανακτήθηκε 5 Μαΐου 2021, από: http://iep-berlin.de/wp-content/uploads/2018/06/Funda-Tekin_Was-folgt-aus-dem-Brexit1.pdf

Gomez Müller, Johannes, Reiners Wulf & Wessels Wolfgang (2017), EU-Politik in Krisenzeiten; In: Aus Politik und Zeitgeschichte Europa, 67. Jahrgang, 37/2017, 11. September 2017

Grigonis, Simas (2017), EU in the Face of Migrant Crisis: Reasons for Ineffective Human Rights Protection. International Comparative Jurisprudence. 2.; Ανακτήθηκε 18 Απριλίου 2021, από: [DOI:10.1016/j.icj.2017.01.003. https://www.researchgate.net/publication/312542696 EU in the Face of Migrant Crisis Reasons for Ineffective Human Rights Protection](https://www.researchgate.net/publication/312542696_EU_in_the_Face_of_Migrant_Crisis_Reasons_for_Ineffective_Human_Rights_Protection)

Gröbe Benjamin (2012), Die EURO-Krise –einfach erklärt; Ανακτήθηκε 6 Απριλίου 2021, από: https://www.eiz-rostock.de/wp-content/uploads/2015/01/EURO_Krise_einfach_erklaert.pdf

Haverland Markus & Wolff Sarah (2020), The European Union and Covid-19: Response and Impact; Ανακτήθηκε 16 Μαΐου 2021, από: <https://ecpr.eu/Events/Event/SectionDetails/1069>

Hosp Gerald (2016), Alternativen zur EU-Mitgliedschaft 10.6.2016, Dossier: Der Brexit und die britische Sonderrolle in der EU (Erstellt am 28.10.2020); Bundeszentrale für politische Bildung

Johansson Jonas (2021), Risk and Vulnerability Analysis of Large-Scale Technical Infrastructures; Ανακτήθηκε 21 Μαρτίου 2021, από: [https://www.researchgate.net/publication/252814163 Risk and Vulnerability Analysis of Large-Scale Technical Infrastructures](https://www.researchgate.net/publication/252814163_Risk_and_Vulnerability_Analysis_of_Large-Scale_Technical_Infrastructures)

Kapern Peter (2020), Die Knackpunkte der Brexit-Verhandlungen; Deutschlandfunk; Ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2021, από: https://www.deutschlandfunk.de/eu-und-grossbritannien-die-knackpunkte-der-brexit.2897.de.html?dram:article_id=477747

Klein Julia (2020), Brexit. In: Weidenfeld W., Wessels W., Tekin F. (eds) Europa von A bis Z. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-24455-2_32

Kunroo Mohd (2016), Theory of Optimum Currency Areas: A Literature Survey. Review of Market Integration. 7. 10.1177/0974929216631381.; Ανακτήθηκε 4 Απριλίου 2021, από: https://www.researchgate.net/publication/301572798_Theory_of_Optimum_Currency_Areas_A_Literature_Survey

Kyriakopoulos Irene (2019), Europe's Responses to the Migration Crisis: Implications for European Integration, Institute for National Strategic Studies; Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2021, από: <https://inss.ndu.edu/Media/News/Article/1824758/europes-responses-to-the-migration-crisis-implications-for-european-integration/>

Liesbet Hooghe & Gary Marks (2019), Grand theories of European integration in the twenty-first century, Journal of European Public Policy, 26:8, 1113-1133; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: [DOI: 10.1080/13501763.2019.1569711](https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1569711); https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2019/07/Hooghe_Marks_2019_Grand-theories-of-European-integration-in-the-twenty-first-century.pdf

Lübke-meier Eckhard & Ondarza Nicolai (2017), Im Schatten der Poly-Krise Leitlinien für eine Erneuerung der EU nach dem Jubiläums-Gipfel in Rom; Ανακτήθηκε 16 Μαΐου 2021, από: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2017A15_lbk_orz.pdf

Mongelli Francesco Paolo (2008), European economic and monetary integration and the optimum currency area theory; Ανακτήθηκε 2 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication12081_en.pdf

Moravcsik Andrew (1998), De Gaulle and Europe: Historical Revision and Social Science Theory; Program for the Study of Germany and Europe Working Paper Series 8.5. Working Paper; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: http://aei.pitt.edu/39396/1/PSGE_WP8_5.pdf

Müller Manuel (2020), COVID-19-Pandemie. In: Weidenfeld W., Wessels W., Tekin F. (eds) Europa von A bis Z. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-24455-2_128

Niemann, Arne (2016), "Theorising Internal Security Cooperation in the European Union: A Neofunctionalist Perspective" In: Rhinard, M. and Bossong, R. (eds.), Theorising Internal Security Cooperation in the European Union, pp. 129-152; Ανακτήθηκε 29 Μαρτίου 2021,

από: https://internationale.politik.uni-mainz.de/files/2018/11/Niemann-Neofunctionalism-styled_submission.pdf

Operational Portal Refugee Situations (2021), Mediterranean Situation; Ανακτήθηκε 22 Απριλίου 2021, από: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

P. Larsson et al. (2009), Understanding the Crisis Management System of the European Union IN: S. Olsson (ed.), Crisis Management in the European Union,1 DOI: 10.1007/978-3-642-00697-5_1, Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2009; Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2021, από: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-642-00697-5_1.pdf

San Bilal (2020), Towards an EU global COVID-19 response 2.0: boosting smarter finance. Discussion Paper No.27; Ανακτήθηκε 16 Μαΐου 2021, από: <https://ecdpm.org/wp-content/uploads/Towards-EU-Global-COVID-19-Response-2.0-Boosting-Smarter-Finance-ECDPM-Discussion-Paper-273-June-2020.pdf>

Saridi, Maria (2018), Migrants and Refugees. Challenges for a human community; Ανακτήθηκε 18 Απριλίου 2021, από: https://www.researchgate.net/publication/323871424_Migrants_and_Refugees_Challenges_for_a_human_community

Schneider Etienne & Syrovatka Felix (2020), „Corona und die nächste Eurokrise“, PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft. Berlin, DE, 50 (199), S. 335–344; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: doi: 10.32387/prokla.v50i199.1873. <https://www.prokla.de/index.php/PROKLA/article/view/1873>

Schimmelfennig Frank (2018), Theorien der europäischen Integration; Ανακτήθηκε 29 Μαρτίου 2021, από: 10.1007/978-3-658-17436-1_7-1. https://www.researchgate.net/publication/327812727_Theorien_der_europaischen_Integration

Schmuck Otto (2020), Die EU im Krisenmodus: Herausforderungen und Reformimpulse; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: <https://www.bpb.de/izpb/324569/eu-im-krisenmodus>

Schreyögg, Georg & Ostermann, Simone (2013), Krisenwahrnehmung und Krisenbewältigung; Ανακτήθηκε 16 Μαρτίου 2021, από: 10.1007/978-3-531-19367-0_7. https://www.researchgate.net/publication/265254620_Krisenwahrnehmung_und_Krisenbewältigung

Seegers Elisabeth, Liesenfeld Teresa & Kurbjeweit Frieder (2015), Wie erklären die Integrationstheorien den europäischen Einigungsprozess; Institut für Politikwissenschaften; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: <https://www.wn.de/content/download/2237734/66732005/file/Seminararbeit+zum+europ%C3%A4ischen+Einigungsprozess.pdf>

Seikel Daniel (2020), Massnahmen der EU in der Corona-Krise; Kurzbewertung; Stand 04.06.2020; Policy Brief Nr. 39 · WSI · 06/2020; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: https://www.boeckler.de/pdf/p_wsi_pb_39_2020.pdf

Stiftung Genshagen (2017), Keine Zukunft für die Europäische Union Ohne klare Differenzierung und Rückhalt von Berlin und Paris; Ανακτήθηκε 16 Μαΐου 2021, από: http://www.stiftung-genshagen.de/uploads/media/5_Positionspapier_deutsche_Version_01.pdf

Südekum Jens (2020), Die europäische Antwort auf die Corona-Pandemie; 100. Jahrgang, 2020 Heft 6 · S. 397–400; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: <https://www.wirtschaftsdienst.eu/inhalt/jahr/2020/heft/6/beitrag/die-europaeische-antwort-auf-die-corona-pandemie.html>

Tagliapietra Alberto (2019), The European Migration Crisis: A Pendulum between the Internal and External Dimensions; Istituto Affari Internazionali (IAI) (2019); Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2021, από: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep19673.pdf?refreqid=excelsior%3A8296eec6cf1c347f5fdfb2369e34fc93> ; <http://www.jstor.com/stable/resrep19673>

Tardy Thierry (2015), CSDP in action What contribution to international security? CHAILLOT PAPER N° 134 — May 2015; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Chaillot_134_CSDP_missions.pdf

Töpfer Armin (2014), Die Managementperspektive im Krisenmanagement – Welche Rolle spielt das Management bei der Bewältigung von Krisensituationen? IN: A. Thießen (Hrsg.), Handbuch Krisenmanagement, DOI: 10.1007/978-3-658-04293-6_14, Springer Fachmedien Wiesbaden 2014 <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-658-04293-6.pdf>

Troitiño David Ramiro (2013), European Integration: Building Europe (European Political Economic and Security Issues) (Englisch) UK ed. Auflage

United Nations (2016), UN rights chief expresses serious concerns over EU-Turkey agreement; Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2021, από: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=18531&LangID=E>

Warlouzet, L. (2014), European Integration History: Beyond the Crisis. Politique européenne, 2(2), 98-122. <https://doi.org/10.3917/poeu.044.0098>

https://www.cairn-int.info/article-E_POEU_044_0098--european-integration-history.htm

Welt (2019), Drei Länder haben laut EU in der Flüchtlingskrise Recht gebrochen; Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2021, από:

<https://www.welt.de/politik/ausland/article202783416/Fluechtlingskrise-Drei-Laender-haben-laut-EU-Recht-gebrochen.html>

Worldometers (2021), Reported Cases and Deaths by Country or Territory; Ανακτήθηκε 6 Μαΐου 2021, από: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Ελληνική Βιβλιογραφία

Βιτζηλαίος Βαγγέλης (2019), Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο μετά την Κρίση στην Ευρωζώνη; Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2021, από: https://www.enainstitute.org/wp-content/uploads/2019/08/ENA_IMF_Euro.pdf

Ελληνική Δημοκρατία (2017), Κρίση Χρέους στην Ευρωζώνη; Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2021, από: <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-ee/ellada-sten-ee/krise-khreous-sten-eurozone.html>

Ελληνική Δημοκρατία - Υπουργείο Εξωτερικών (2021a), Μέθοδος Διαπραγμάτευσης; Ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2021, από: <https://brexit.gov.gr/negotiating-method/>

Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Εξωτερικών (2021b), Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας; Ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2021, από: <https://brexit.gov.gr/trade-and-cooperation-agreement/>

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010), Απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της 14ης Μαΐου 2010 σχετικά με τη θέσπιση προγράμματος για τις αγορές τίτλων; (EKT/2010/5); (2010/281/EE); Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2021, από: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010D0005\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010D0005(01)&from=EN)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013), Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>

Ευρωπαϊκή Ένωση (2017), Κατανοώντας την Οικονομική και Νομισματική Ένωση; Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2021, από: [ISBN 978-92-824-6100-6 doi:10.2860/787007 https://www.consilium.europa.eu/media/31472/qc0417545eln_pdfweb_20171016165020.pdf](https://www.consilium.europa.eu/media/31472/qc0417545eln_pdfweb_20171016165020.pdf)

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020a), Ποιες χώρες χρησιμοποιούν το ευρώ; Ανακτήθηκε 1 Απριλίου 2021, από: https://europa.eu/european-union/about-eu/euro/which-countries-use-euro_el

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020b), Στήριξη της δημόσιας υγείας στην Ευρώπη; Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021, από: https://europa.eu/european-union/topics/health_el

Ευρωπαϊκή Ένωση (2021), Η ΕΕ με λίγα λόγια; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownA), Τομείς δράσης της ΕΕ; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownB), Οι στόχοι του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου; Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/european-semester-goals_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownC), Επενδυτικό Σχέδιο για την Ευρώπη; Επανεκκίνηση των επενδύσεων στην Ευρώπη; Ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/investment-plan-europe_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (UnknownD), Πιο ισχυρά και έξυπνα σύνορα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Σύστημα Εισόδου-Εξόδου; Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/fact-sheets/docs/factsheet_-_entryexit_system_el.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), Ευρωπαϊκό θεματολόγιο για τη μετανάστευση: Απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες για τη διατήρηση της προόδου; Ανακτήθηκε 22 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_18_1763

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020a), Κορονοϊός: Η Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων αποδεσμεύουν 8 δισ. ευρώ για τη χρηματοδότηση 100 000 μικρομεσαίων επιχειρήσεων; Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/greece/news/20200406_2_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020b), SURE; Ανακτήθηκε 17 Απριλίου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/sure_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021a), «Η ΕΕ για την υγεία» 2021-2027 — Ένα όραμα για μια υγιέστερη Ευρωπαϊκή Ένωση; Ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/health/funding/eu4health_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021b), Θέσεις εργασίας και οικονομία κατά τη διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού; Ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2021, από: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_el

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2021), Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE); Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2021, από: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.el.html>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2019), Προστασία των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus05_el.pdf

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020a), Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης: γενικές πτυχές; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/150/an-area-of-freedom-security-and-justice-general-aspects>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020b), Μεταναστευτική πολιτική; Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2021, από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/152/%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020c), Διαχείριση των εξωτερικών συνόρων; Ανακτήθηκε 18 Απριλίου 2021, από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/153/%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%81%CF%89%CE%BD>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2020d), Ανακατανομή εδρών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μετά το Brexit; Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2021, από: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20200130IPR71407/anakatanomi-edron-sto-europaiiko-koinovouliao-meta-to-brexit>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021), Η αρχή της επικουρικότητας; Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση – 2021; Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2021, από: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_1.2.2.pdf

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2016), Η δήλωση της Μπρατισλάβας; Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/media/21233/160916-bratislava-declaration-and-roadmap-el.pdf>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017a), Δηλώσεις του Προέδρου κ. Donald Tusk μετά τη γνωστοποίηση του Ηνωμένου Βασιλείου; Ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/03/29/tusk-remarks-uk-notification/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017b), Ομιλία του Προέδρου κ. Donald Tusk κατά την τελετή της 60ής επετείου των Συνθηκών της Ρώμης; Ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/03/25/tusk-ceremony-rome-speech/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017c), 60ή επέτειος των Συνθηκών της Ρώμης, 25 Μαρτίου 2017; Ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2021, από: <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2017/03/25/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019), Χρηματοδοτική συνδρομή για τα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ; Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020a), Συρία: Η αντίδραση του Συμβουλίου στην κρίση; Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2021, από: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/syria/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020b), Ενημερωτικό γράφημα - Πώς λειτουργεί ο μηχανισμός αντιμετώπισης κρίσεων IPCR; Ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/ipcr-mechanism/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020c), COVID-19: η προεδρία εντείνει την αντίδραση σε επίπεδο ΕΕ ενεργοποιώντας την πλήρη λειτουργία του μηχανισμού IPCR; Ανακτήθηκε 12 Μαΐου 2021, από: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/03/02/covid-19-outbreak-the-presidency-steps-up-eu-response-by-triggering-full-activation-mode-of-ipcr/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021a), Πώς διαχειρίζεται η ΕΕ τα μεταναστευτικά ρεύματα; Ανακτήθηκε 23 Απριλίου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/migratory-pressure/managing-migration-flows/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021b), Μεταρρύθμιση του συστήματος ασύλου της ΕΕ; Ανακτήθηκε 22 Απριλίου 2021, από:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/migratory-pressure/eu-asylum-reform/>

EUR-LEX (Unknown), Ευρώπη «Πολλών Ταχυτήτων»; Ανακτήθηκε 15 Μαΐου 2021, από: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/multispeed_europe.html?locale=el

Lawspot (2009), Άρθρο 5 - Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση; Ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2021, από: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/see/arthro-5-synthiki-gia-tin-eyropaiki-enosi>

Lawspot (2016), Όσα χρειάζεται να γνωρίζετε για τη Συνθήκη Σένγκεν; 22/01/2016; Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2021, από: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/voithitika-kemena/osa-hreiazetai-na-gnorizete-gia-ti-synthiki-sengken>

Λιαργκόβας Παναγιώτης (2014), Η Ευρώπη και η κρίση. Τί έχουμε μάθει; Foreign Affairs The Hellenic Edition; Ανακτήθηκε 13 Απριλίου 2021, από: <https://www.foreignaffairs.gr/articles/69701/panagiotis-liargkobas/i-eyropi-kai-i-krisi>

Μαρής Γεώργιος (2014), Η Πολιτική Οικονομία της Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης και η ONE; Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2021, από: <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2036/20-2014%20%CE%9C%CE%91%CE%A1%CE%97%CE%A3%20%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%9F%CE%A3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Μαρής Γεώργιος (2018), Ασύμμετρη ισχύς, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και εθνική κυριαρχία: Η περίπτωση της ευρωζώνης; Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης 2018, τ. 44, Νο. 2, 87-117; Ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2021, από: <http://dx.doi.org/10.12681/hpsa.16370>
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/viewFile/16370/14580>

Νέδος Βασίλης (2017), «Οχι» στην Ευρώπη πολλών ταχυτήτων; Ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2021, από: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/935254/ochi-stin-eyropi-pollon-tachytiton/>

Παραδεισάνου Αδάμ (Unknown), Το Φαινόμενο της Μετανάστευσης; Ανακτήθηκε 19 Απριλίου 2021, από: http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1852

Scheinert Christian (2021), Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης; Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο; Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2021, από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/79/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82>

Σπανού Αθηνά (2019), Η Διαχείριση της Μετανάστευσης και η Πολιτική του Ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Ανακτήθηκε 17 Απριλίου 2021, από: <https://thesafiablog.com/2019/12/16/themigrationissuemediterannean/>

Τράπεζα της Ελλάδος (2021), Μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής του ευρωσυστήματος; Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2021, από: <https://www.bankofgreece.gr/kiries-leitourgies/nomismatikh-politikh/mi-symvatika-metra>

Τσιπούρη Λένα (2015), Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση – Μεταξύ Σφύρας και Άκμονος; ISBN 978-618-82294-1-9; Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2021, από: <https://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/econ/catalog/download/3/6/95-1?inline=1>

Φραγκονικολόπουλος Χρήστος & Προέδρου Φίλιππος (2015), Η σημασία και ο ρόλος της περιφερειακής ολοκλήρωσης; https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4048/1/05_chapter04.pdf

Χατζησταύρου Φιλίππα & Παπανικολάου Κωνσταντίνος (2017), Από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στην πολυενταξιακή Ευρώπη; ΕΛΙΑΜΕΠ Μάιος 2017 http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2017/05/78_2017_-WORKING-PAPER-%CE%A6%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CF%80%CF%80%CE%B1-%CE%A7%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%B7%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%85.pdf

Χριστοδουλάκη Ιωάννα (2016), Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οικονομική κρίση και η δημοκρατική νομιμοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης; <https://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2016/11/Ioanna-Christodoulaki1.pdf>